

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં
૨૦૧૬ની વિશેષ દીવાની અરજી નંબર ૩૩૧૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય શ્રી.ન્યાયમૂર્તિ સી.એલ. સોની

એસડી/ –

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	ના.
૨	પત્રકારને સોંપવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩	શું તેમના સ્વામી ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	ના.
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના.

=====

સિદ્ધાર્થ અશ્વિનભાઈ પારેખ. અરજદાર (ઓ)

વિરુદ્ધ

વીર નર્મદ દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી & ર. સામાવાળા (ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

શ્રી શાલિન મેહતા સિનિયર વકીલ શ્રી શિવાંગ શુક્લા સાથે, અરજદાર માટે વકીલ.

શ્રી આર.એસ.સંજનવાલા, શ્રી અમિત વી. ઠાકર સાથે વરિષ્ઠ વકીલ, અરજદાર (ઓ)

નંબર ૧ માટે વકીલ

શ્રી એ. આર. ઠાકર, શ્રી શિવાંગ એ. ઠાકર સાથે વકીલ, પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧-૩ માટે વકીલ

=====

કોરમ:માનનીય શ્રી.ન્યાયમૂર્તિ સી.એલ. સોની

તારીખ:૨૬/૦૪/૨૦૧૬

મૌખિક ચુકાદો

૧. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની આ અરજી જ્યારે દાખલ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે તે ફક્ત ૮ માં કરવામાં આવેલી નીચે મુજબની પ્રાર્થનાઓ માટે હતી:-

"(એ) આ નામદાર કોર્ટ વર્તમાન અરજીને ગ્રાહ્ય રાખીને મંજૂર કરવા કૃપા કરે.

(બી) આ નામદાર કોર્ટ રિટ ઓફ મેન્ડેમસ અથવા મેન્ડેમસના પ્રકારની રિટ, અથવા અન્ય કોઈ રિટ, હુકમ અથવા નિર્દેશ જારી કરીને સામાવાળાઓને અરજદારનું પરિણામ જાહેર કરવાનો અને અરજદારને તેની ઈન્ટર્નશિપ ચાલુ રાખવાની પરવાનગી આપવાનો આદેશ કરવા કૃપા કરે.

(સી) વર્તમાન અરજીના પ્રવેશ, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ બાકી હોય ત્યાં સુધી, આ નામદાર કોર્ટ તારીખ ૧૫.૦૨.૨૦૧૬ ના પત્રવ્યવહારના અમલીકરણ, બજવણી, અમલવારી અને કામગીરી પર સ્ટે અને સ્થગિત રાખવા કૃપા કરે અને તે દ્વારા સામાવાળાઓને અરજદારનું પરિણામ જાહેર કરવા અને અરજદારને તેની ઈન્ટર્નશિપ ચાલુ રાખવાની પરવાનગી આપવા નિર્દેશ કરવા કૃપા કરે. વધુમાં આ નામદાર કોર્ટના અવલોકન અર્થે અરજદારની ઉત્તરવહી મંગાવવા માટે આ નામદાર કોર્ટ કૃપા કરે.

(ડી)"

૨. ત્યારબાદ સામાવાળા નંબર ૧ યુનિવર્સિટી દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૮.૩.૨૦૧૬ ના હુકમ, કે જેના દ્વારા અરજદારના થર્ડ ચર MBBS પાર્ટ-II ના પરિણામને રદ કરવામાં આવ્યું હતું અને તેને શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૫-૧૬ ના બીજા સેમેસ્ટરના અંત સુધી યુનિવર્સિટીની કોઈપણ પરીક્ષામાં બેસવા માટે ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવ્યો હતો, તેને પડકારવા માટે અરજીમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને સામાવાળાઓને અરજદારનું પરિણામ જાહેર કરવાનો આદેશ આપવા માટે વિનંતી કરવામાં આવી હતી.

૩. અરજીમાં જણાવ્યા અનુસાર, અરજદાર ઉત્કૃષ્ટ શૈક્ષણિક રેકૉર્ડ ધરાવે છે અને બેચલર કક્ષાએ મેડિસિન અને સર્જરી શાખામાં ૩જા વર્ષમાં અભ્યાસ કરી રહ્યો છે. ચાર વિષયોની લેખિત પરીક્ષા તારીખ ૨.૧.૨૦૧૬ થી ૧૨.૧.૨૦૧૬ દરમિયાન લેવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ તારીખ ૧૭.૧.૨૦૧૬ થી ૨૩.૧.૨૦૧૬ વચ્ચે પ્રાયોગિક પરીક્ષા લેવામાં આવી હતી. જોકે, અરજદારનું પરિણામ જાહેર કરવામાં આવ્યું ન હતું. અરજદારને તારીખ ૧૫.૨.૨૦૧૬ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા જાણ કરવામાં આવી હતી કે તેનું પરિણામ અનામત રાખવામાં આવ્યું છે અને તેણે ૨૪.૨.૨૦૧૬ ના રોજ યુનિવર્સિટીની શિસ્ત સમિતિ (જેને આચાર સમિતિ કહેવાય છે) સમક્ષ હાજર રહેવું. અરજદારનો કેસ એવો છે કે અરજદાર શિસ્ત સમિતિ સમક્ષ હાજર રહ્યો હતો અને શિસ્ત સમિતિ સમક્ષ પોતાનો સ્પષ્ટતા રજૂ કરી હતી. જોકે, તેનું પરિણામ રદ કરવામાં આવ્યું છે અને ક્ષતિગ્રસ્ત હુકમ દ્વારા તેને કોઈપણ પરીક્ષામાં બેસવા માટે ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવ્યો છે.

૪. અરજદાર વતી વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી શિવાંગ શુક્લા સાથે શરૂઆતમાં ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી શાલીન મહેતાને પૂરેપૂરા સાંભળવામાં આવ્યા હતા. જોકે, જ્યારે સામાવાળા તરફથી વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી ઠાકરને સાંભળવામાં આવી રહ્યા હતા, ત્યારે અરજદારે તેને અન્ય એડવોકેટ રોકવાની પરવાનગી આપવા વિનંતી કરી હતી.

ત્યારબાદ અરજદાર માટે વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી અમિત ઠાક્કર સાથે વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી આર.એસ. સંજલવાલા ઉપસ્થિત રહ્યા હતા અને વધુ દલીલો કરી હતી.

૫. શ્રી મહેતાએ સબમિટ કર્યું હતું કે એક યુવાન વિદ્યાર્થીને પહેલા કોઈ કારણ દર્શક નોટિસ આપ્યા વિના અને તેણે સામનો કરવાના આરોપો વિશે માહિતગાર કર્યા વિના શિસ્ત સમિતિ દ્વારા સીધો જ બોલાવવામાં આવ્યો હતો. શ્રી મહેતાએ સબમિટ કર્યું કે ઓર્ડિનન્સ નંબર ૧૪૨ મુજબ જરૂરી છે તે અનુસાર, સિંડિકેટે સ્વતંત્ર તપાસ કરવાની હતી અને ત્યારબાદ નિર્ણય પર પહોંચવાનું હતું, જે આ કિસ્સામાં કરવામાં આવ્યું નથી. શ્રી મહેતાએ સબમિટ કર્યું કે અરજદારને કોઈપણ પરીક્ષામાં બેસવા માટે ગેરલાયક ઠેરવવાનો અને અરજદારની ૩૫ વર્ષની MBBS પરીક્ષાનું પરિણામ રદ કરવાનો નિર્ણય ભલે શિસ્ત સમિતિના અહેવાલ પર આધારિત હતો, પરંતુ આવો અહેવાલ અરજદારને આપવામાં આવ્યો ન હતો, જેણે પ્રસ્તાવિત કાનૂની કાર્યવાહી સામે અસરોકારક રજૂઆત કરવાના અરજદારના અધિકારને ગંભીરપણે નુકસાન પહોંચાડ્યું છે. શ્રી મહેતાએ સબમિટ કર્યું કે યુનિવર્સિટીની સૂચનાઓ મુજબ, ઉત્તરવર્ષીમાં કાચું કામ કરવાની છૂટ છે અને મેમરી ટેકનિકના ભાગરૂપે, જો અરજદાર દ્વારા કાચું કામ કરવામાં આવ્યું હોય, તો તેને કોઈપણ રીતે યુનિવર્સિટીની સૂચનાઓનો ભંગ અથવા અરજદાર દ્વારા ઓળખ છતી કરવી તેમ કહી શકાય નહીં.

૬. સામાવાળાઓ વતી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી અપિનાશ ઠાકરે સબમિટ કર્યું હતું કે ક્ષતિગ્રસ્ત નિર્ણય લેવામાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો કોઈ ભંગ થયો નથી. શ્રી ઠાકરે સબમિટ કર્યું કે કેસની હકીકતો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે જ્યારે અરજદારને શિસ્ત સમિતિ દ્વારા બોલાવવામાં આવ્યો ત્યારે તે સારી રીતે જાણતો હતો કે તેણે શાનો સામનો કરવાનો છે અને તેથી, શિસ્ત સમિતિ સમક્ષ, અરજદારે પોતાના હસ્તાક્ષરમાં તારીખ

૨૪.૨.૨૦૧૬ ની પોતાની સ્પષ્ટતા રજૂ કરી હતી જેમાં કાચા કામ માટે પાના નંબર ૨૩ નો ઉપયોગ કરવાને વાજબી ઠેરવ્યો હતો. શ્રી ઠાકરે સબમિટ કર્યું કે શિસ્ત સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસના સ્વરૂપને જોતાં, એવું કહી શકાય નહીં કે ક્ષતિગ્રસ્ત નિર્ણય લેતા પહેલા કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હતું. શ્રી ઠાકરે સબમિટ કર્યું કે અરજદાર કાચું કામ કરવા માટેની સૂચનાઓથી સારી રીતે માહિતગાર હતો, તેમ છતાં, તેણે પરીક્ષકો સમક્ષ પોતાની ઓળખ છતી કરવાના સ્પષ્ટ ઈરાદા સાથે સૂચનાઓનો ભંગ કર્યો હતો. શ્રી ઠાકરે સબમિટ કર્યું કે શિસ્ત સમિતિએ કાચા કામ માટે ઉત્તરવહીના પાના નંબર ૨૩ નો ઉપયોગ કરવાના તેના આચરણની સ્પષ્ટતા કરવાની અરજદારને વ્યાજબી તક આપ્યા પછી અને પાના નંબર ૨૩ પર "X" માર્ક સાથેના લખાણની પેટર્નને ધ્યાનમાં લીધા પછી શોધી કાઢ્યું કે અરજદારે આવી પેટર્નનો ઉપયોગ કરીને પોતાની ઓળખ છતી કરી હતી. શ્રી ઠાકરે સબમિટ કર્યું કે ક્ષતિગ્રસ્ત નિર્ણય શૈક્ષણિક ક્ષેત્રે શિસ્ત અને ઉચ્ચ ધોરણો જાળવવા માટે સમિતિના અહેવાલને સ્વીકારીને લેવામાં આવ્યો છે. શ્રી ઠાકરે સબમિટ કર્યું કે લગભગ ૧૦૦ કેસોમાં યુનિવર્સિટીએ શિસ્ત સમિતિના અહેવાલનો સ્વીકાર કર્યો છે. તેથી, તેમણે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને ક્ષતિગ્રસ્ત નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ ન કરવા વિનંતી કરી.

૭. કોર્ટે થર્ડ MBBS પરીક્ષા પાર્ટ-II માટે અરજદારની ઉત્તરવહીઓ મંગાવી હતી. ઉત્તરવહીઓની ચકાસણી કરતાં કોર્ટે શોધી કાઢ્યું કે દરેક ઉત્તરવહીના પાના નંબર ૨૩ પર, અરજદારે "રફ વર્કિંગ"ના મથાળા હેઠળ કેટલાક શબ્દો લખ્યા છે. અરજદારનો કેસ એવો છે કે ઘણી યુનિવર્સિટીઓ દ્વારા ઉત્તરવહીના છેલ્લા પાના પર કાચું કામ કરવાની છૂટ આપવામાં આવે છે અને તેથી તેણે કાચા કામ માટે પાના નંબર ૨૩ નો ઉપયોગ કર્યો છે. કોર્ટે જોકે શોધી કાઢ્યું કે ઉત્તરવહીનું છેલ્લું પાનું ૨૪ છે અને પાના નંબર ૨૩ નથી. એ

નોંધવું જરૂરી છે કે લેવાયેલી પરીક્ષાઓ સૈદ્ધાંતિક હતી અને સામાન્ય રીતે સૈદ્ધાંતિક પરીક્ષામાં કાચા કામની જરૂર હોતી નથી. અરજદારે તેની અરજીના ફકરા ૩.૨ ના પછીના ભાગમાં આ મુજબ રજૂઆત કરી છે:

"૩.૨.....તદનુસાર, અરજદાર તારીખ ૨૪.૦૨.૨૦૧૬ ના રોજ સમિતિ સમક્ષ હાજર રહ્યો હતો અને તે દ્વારા જવાબના રૂપમાં પોતાની સ્પષ્ટતા રજૂ કરી હતી. અરજદારને એ સ્પષ્ટતા કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું કે ઉત્તરવહીના પાના નંબર ૨૩ નો ઉપયોગ અરજદાર દ્વારા કાચા પાના તરીકે શા માટે કરવામાં આવ્યો હતો, જેના જવાબમાં અરજદારે સ્પષ્ટતા કરી હતી કે સદર પાનાનો ઉપયોગ કાચા પાના તરીકે કરવામાં આવ્યો હતો અને તે પાના પર મુખ્ય મુદ્દાઓ ટપકાવી લેવામાં આવ્યા હતા જેથી અરજદારને પ્રશ્નનો જવાબ આપતી વખતે તેની યાદશક્તિ તાજી કરવામાં મદદ મળે. સદર વાતો દરમિયાન, અરજદારને જાણવા મળ્યું કે ઉત્તરવહીના પાના નંબર ૨૩ નો કાચા પાના તરીકે ઉપયોગ કરવાના અરજદારના પ્રયાસને અહીંના સામાવાળાઓ દ્વારા અયોગ્ય સાધન તરીકે ગણવામાં આવ્યો છે અને સામાવાળાઓએ એવું અર્થઘટન કર્યું છે કે તેના પરિણામે, અરજદારે પરીક્ષકો સમક્ષ પોતાની ઓળખ છતી કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. આ સાથે જોડાયેલ અને પરિશિષ્ટ D તરીકે અંકિત કરેલ અરજદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સ્પષ્ટતાની નકલ છે."

અરજદારની સ્પષ્ટતા આ મુજબ વંચાય છે:

" તારીખ ૨૪.૦૨.૨૦૧૬

સિદ્ધાર્થ એ. પારેખ,

TY MBBS (પાર્ટ-૨)

જાન્યુઆરી-૨૦૧૬.

સીટ નંબર ૫૧.

પ્રતિ :

રજિસ્ટ્રારશ્રી,

વીએનએસજીયુ, સુરત.

આદરણીય સાહેબ,

હું તારીખ ૨૪.૦૨.૨૦૧૬ ના રોજ "આચાર સમિતિ" સમક્ષ ઉપસ્થિત રહ્યો હતો. મને પાના ૨૩ અને પાના ૨૪ વિશે પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા. મેં જવાબ આપ્યો કે પાના ૨૩ પર, મેં 'કાચું કામ' (Rough Working) કર્યું હતું અને પરીક્ષામાં પૂછાયેલા અને મારે યાદ કરવા જરૂરી હોય તેવા જવાબોના મુદ્દા લખ્યા હતા. મેં એ પણ કહ્યું કે આપણી યુનિવર્સિટીમાં, કાચું કામ ક્યાં કરવું તેની કોઈ જોગવાઈ લખેલી નથી. પરંતુ ઘણી યુનિવર્સિટીઓમાં, પરીક્ષાની માર્ગદર્શિકામાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ હોય છે કે કાચું કામ છેલ્લા પાના પર કરવું જોઈએ અને તેને ચેકી નાખવું જોઈએ.

પાના ૨૪ સંબંધિત, મેં કહ્યું કે લખતી વખતે તે પાનું સતત ઘસાતું હતું અને લખવા માટે અયોગ્ય હતું. વળી, જ્યારે પાનું ૨૩ કાચું કામ હોય ત્યારે પરીક્ષક અકસ્માતે પાનું ૨૪ તપાસવાનું ચૂકી શકે છે. આ મારી લખવાની પેટર્ન છે. મારો કોઈપણ પરીક્ષક સમક્ષ મારી ઓળખ છતી કરવાનો કોઈ ઈરાદો નથી.

કૃપા કરીને પ્રશ્નોના મારા જવાબનો સ્વીકાર કરશો અને મને આભારી કરશો.

આપનો વિશ્વાસુ,

સહી/—અસ્પષ્ટ

સિદ્ધાર્થ એ. પારેખ

સીટ નંબર ૫૧ TY MBBS(પાર્ટ-૨) TY MBBS (પાર્ટ-૧) ની ઉત્તરવહીઓમાં પાના ૨૩ પર "રફ પેજ" લખેલું છે અને કોઈ કાચું કામ કરવામાં આવ્યું નથી. મારે કહેવું જરૂરી છે કે મેં પાના ૨૩ પર આ "રફ પેજ" લખ્યું નથી."

૮. શ્રી મહેતાએ સબમિટ કર્યું કે અરજદાર દ્વારા વાસ્તવમાં જે કરવામાં આવ્યું હતું તે મેમરી ટેકનિકનો એક ભાગ હતો જે સામાન્ય રીતે વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા સાચા જવાબો આપવા માટે ઉપયોગમાં લેવા અર્થે પરીક્ષા શરૂ થાય તે પહેલાં તરત જ કેટલાક શબ્દો ટપકાવી લેવા માટે કરવામાં આવે છે.

૯. સામાવાળાઓ વતી દાખલ કરાયેલા તારીખ ૩૦ મી માર્ચ, ૨૦૧૬ ના એફિડેવિટ સાથે, શિસ્ત સમિતિના અહેવાલની નકલ રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવી છે. શિસ્ત સમિતિના અહેવાલ પરથી જણાય છે કે શિસ્ત સમિતિએ અરજદારની સ્પષ્ટતા અને ઉત્તરવહીના પાના નંબર ૨૩ નો ઉપયોગ કરવાની તેની પેટર્નને ધ્યાનમાં લીધા પછી, શોધી કાઢ્યું કે અરજદાર ચોક્કસ નિશાન દ્વારા તેની ઓળખ પ્રગટ/છતી કરવા માટેની ચુકિતઓનો ઉપયોગ કરવાની વૃત્તિ ધરાવે છે અને એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી છે કે અરજદારે પોતાની ઓળખ છતી કરવા માટે પાના ૨૩ પર "કાચું કામ" ના મથાળા હેઠળ કેટલાક શબ્દો લખીને અને તેના પર ક્રોસ-માર્ક (cross-mark) મૂકીને આવી ચુકિતઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેથી શિસ્ત સમિતિએ પરીક્ષાનું પરિણામ રદ કરવાની અને અરજદારને અન્ય કોઈપણ પરીક્ષામાં બેસવા માટે ગેરલાયક ઠેરવવાની ભલામણ કરી છે. શિસ્ત સમિતિની આવી ભલામણનો સિંડિકેટ દ્વારા સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. સિંડિકેટનો નિર્ણય

ક્ષતિગ્રસ્ત હુકમ દ્વારા અરજદારને જણાવવામાં આવ્યો છે.

૧૦. અરજદાર વતી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટોએ જોકે સબમિટ કર્યું હતું કે ક્ષતિગ્રસ્ત નિર્ણય કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો ગંભીર ભંગ છે કારણ કે અરજદારને ચોક્કસ આરોપોનો સામનો કરવા માટે કોઈ નોટિસ બજાવવામાં આવી ન હતી અને આમ અરજદારને સમિતિ સમક્ષ અસરોકારક રજૂઆત કરવાથી વંચિત રાખવામાં આવ્યો હતો. ક્ષતિગ્રસ્ત નિર્ણય લેતા પહેલા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન ન કરવા અંગેના આવા મુદ્દાને સમર્થન આપવા માટે, તેઓએ કેટલાક ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો છે.

૧૧. અપીલ (સિવિલ) નંબર ૩૪૧૭-૩૪૨૫ ઓફ ૨૦૦૨ માં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૧૫.૬.૨૦૦૭ ના રોજ આપેલા 'કમિશનર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ વિરુદ્ધ મેસર્સ બ્રિંદાવન બેવરેજીસ (પી) લિમિટેડ' ના કિસ્સામાં, જેના પર વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી મહેતાએ આધાર રાખ્યો છે, નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે ફકરા ૯ અને ૧૦ માં આ મુજબ ઠરાવ્યું છે અને અવલોકન કર્યું છે:

"૯. અમે શોધી કાઢીએ છીએ કે કારણ દર્શાવ નોટિસમાં સામાવાળાઓની, જો કોઈ હોય તો, ચોક્કસ ભૂમિકા વિશે કંઈ પણ સ્પષ્ટ ન હતું. આરોપિત ગોઠવણો સામાવાળાઓની જાણમાં હોવાનું અથવા તેમના કહેવાથી કે તેમની મિલીભગતથી થયેલું હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. સામાવાળાઓ દ્વારા ફેન્યાઈઝી ધારક સાથે સ્વતંત્ર ગોઠવણો કરવામાં આવી હતી. કારણ દર્શાવ નોટિસનું પરિશીલન કરતાં સામાવાળાઓનું વલણ સ્પષ્ટપણે પ્રસ્થાપિત થાય છે.

૧૦. સામાવાળાઓ કોઈપણ ગોઠવણમાં પક્ષકાર હોવાનો કોઈ આરોપ નથી. ગમે

તે સંજોગોમાં, તે સંબંધમાં કોઈ સાધન સામગ્રી રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવી ન હતી. કારણ દર્શાવ નોટિસ એ એક પાયો છે જેના પર ખાતાએ પોતાનો કેસ ઊભો કરવાનો હોય છે. જો કારણ દર્શાવ નોટિસમાં કરાયેલા આરોપો ચોક્કસ ન હોય અને તેનાથી વિપરીત અસ્પષ્ટ, વિગતો વિનાના અને/અથવા અગમ્ય હોય, તો નોટિસ મેળવનાર ને કારણ દર્શાવ નોટિસમાં દર્શાવેલ આરોપોનો સામનો કરવા માટે યોગ્ય તક આપવામાં આવી ન હતી તેવું ઠરાવવા માટે તે પૂરતું છે. વર્તમાન કિસ્સામાં, અપીલકર્તાએ જે હાઈલાઈટ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે તે વિવિધ પેઢીઓ વચ્ચેનો આરોપિત સંબંધ છે. જ્યાં સુધી તેઓ ગોઠવણોમાં, જો કોઈ હોય તો, પક્ષકાર હતા તેમ દર્શાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સામાવાળાઓ સામે આગળ વધવા માટે તે પૂરતું નથી. કારણ કે અપીલકર્તાના વલણને સમર્થન આપવા માટે કોઈ પૂરતી સામગ્રી, કોઈ સામગ્રી હોવાનું તો દૂર રહ્યું, રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવી નથી, તેથી CEGAT દ્વારા સમર્થિત કમિશનરના નિષ્કર્ષોમાં કોઈ ક્ષતિ કાઢી શકાય નહીં."

૧૨. શ્રી મહેતા દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા 'બી.ડી. ગુપ્તા વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય' ના કેસમાં તારીખ ૧૮ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૭૨ ના પોતાના ચુકાદામાં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે આ મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"ઠરાવ્યું : કારણ દર્શાવ નોટિસ અસ્પષ્ટ હતી, તેમાં એ દર્શાવવામાં આવ્યું ન હતું કે આરોપ ૧(એ) અથવા આરોપ ૧(બી) સંબંધમાં સ્પષ્ટતા માંગવામાં આવી હતી. આરોપ ૧(બી) ના સંદર્ભમાં, તે આખરે પાછો ખેંચી લેવામાં આવ્યો હતો. કારણ દર્શાવ નોટિસમાં એ દર્શાવવામાં આવ્યું ન હતું કે તારીખ ૧૮-૧૨-૧૯૫૬ ની સ્પષ્ટતાનો કયો ભાગ અસંતોષકારક હતો.

તે કઈ રીતે અસંતોષકારક હતો અને સરકાર સમક્ષ એવી કઈ સામગ્રી હતી કે જેના પરથી એવું વિચારવામાં આવ્યું હતું કે સ્પષ્ટતા અસંતોષકારક હતી. નોટિસ અસ્પષ્ટ હોવાથી, અપીલકર્તાને પોતાના વર્તન બદલ ઠપકાને પાત્ર નથી તે કારણ દર્શાવવાની કોઈ તક જ મળી ન હતી. અપીલકર્તાને તેની સામેનો મોકુફી હુકમ ગેરવાજબી હતો અને તે પૂરા પગાર અને ભથ્થાં મેળવવા માટે હકદાર હતો તે દર્શાવવાની તક આપવામાં આવી ન હતી. નિયમ ૭ (૩) હેઠળ, સરકારે બે નિર્ણયો લેવાના હોય છે (i) શું મોકુફી વાજબી હતી અને (ii) કસૂરવાર અધિકારીને પગાર અને ભથ્થાંનો કયો હિસ્સો ચૂકવવો જોઈએ? [૩૨૮ C]

ઠરાવ્યું : વધુમાં કે પગાર અંગેનો હુકમ અપીલકર્તાના નાણાકીય હિતને અસર કરે છે. સદર હુકમ સામે અસરોકારક રજૂઆત કરવા માટે અપીલકર્તાને કોઈ વાસ્તવિક તક આપવામાં આવી ન હતી. મોકુફીના સમયગાળા દરમિયાનના પગાર અંગેનો હુકમ એ માત્ર પ્રથમ હુકમનો પરિણામી હુકમ ન હતો. [૩૩૧ B]"

૧૩. વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી મહેતાએ ત્યારબાદ 'બોર્ડ ઓફ ટેકનિકલ એજ્યુકેશન, યુ.પી. અને અન્ય વિરુદ્ધ ધનંતરી કુમાર અને અન્ય', AIR ૧૯૯૧ SC ૨૭૧ માં અહેવાલ થયેલ કેસના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો જેમાં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે કે યોગ્ય નોટિસના અભાવે, હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ કુદરતી ન્યાયના નિયમોના ભંગ બદલ અમાન્ય હોવાનું હાઈકોર્ટ દ્વારા યોગ્ય રીતે શોધી કાઢવામાં આવ્યું હતું.

૧૪. વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી સંજયલાલાએ ત્યારબાદ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૧૨૮૩ ઓફ ૨૦૦૮ માં આપવામાં આવેલા 'ધ ગુજરાત યુનિવર્સિટી વિરુદ્ધ રજનીશ કુમાર રાય અને ૧' ના કેસમાં તારીખ ૨૦.૧૧.૨૦૦૮ અને ૨૫.૧૧.૨૦૦૮ ના પોતાના

ચુકાદામાં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા ફરાર ૨૪ થી ૨૮ માં કરેલા અવલોકનો પર આ મુજબ આધાર રાખ્યો હતો:

૨૪. સામાવાળાના આ બચાવને ચકાસવા માટે, અમે યુનિવર્સિટીને સામાવાળાની બેંકિંગ લોની પરીક્ષાની તેમજ ૨૧ થી ૨૫ એપ્રિલ ૨૦૦૮ દરમિયાન સામાવાળા જે અન્ય વિષયોની પરીક્ષામાં બેઠા હતા તેની ઉત્તરવહીઓ અમારા અવલોકન અર્થે લાવવા માટે જણાવ્યું હતું. અમને જણાયું કે સામાવાળાનો બચાવ સાચો હતો કારણ કે કંપની લો વિષયની ઉત્તરવહીમાં, સામાવાળાએ આવેદનપત્ર અને નિયામકપત્ર વચ્ચેનો તફાવત સમજાવવા માટે કુટપટ્ટીથી લીટીઓ દોરી હતી. જ્યાં સુધી બેંકિંગ લો વિષયની ઉત્તરવહીનો સવાલ છે, કારણ કે સામાવાળા પાસેથી કુટપટ્ટી લઈ લેવામાં આવી હતી, તેથી વિનિમય પત્ર અને વચનચિહ્ન વચ્ચેનો તફાવત બે કોલમ વચ્ચે લીટી દોરીને સમજાવવામાં આવ્યો હતો અને આવી લીટી હાથથી એટલે કે કુટપટ્ટી વિના દોરવામાં આવી હતી.

૨૫. અમે બાર (Bar) સમક્ષ ટાંકવામાં આવેલા સર્વોચ્ચ અદાલત અને આ કોર્ટના વિવિધ નિર્ણયો પર વિચાર કર્યો છે. છેક ૧૯૬૨ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે 'બોર્ડ ઓફ હાઈ સ્કૂલ એન્ડ ઇન્ટરમીડિયેટ એજ્યુકેશન, યુ.પી., અલ્હાબાદ વિરુદ્ધ બગલેશ્વર પ્રસાદ', AIR ૧૯૬૬ SC ૮૭૫ માં અહેવાલ થયેલ કેસમાં આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું :

૧૨. આ પ્રકારની અરજીઓ સાથે કામ કરતી વખતે, એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે યુનિવર્સિટીઓ અથવા સામાવાળા નંબર ૧ જેવી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ ઉમેદવારો

દ્વારા અયોગ્ય સાધનો અપનાવવાથી ઊભી થતી સમસ્યાનો ઉકેલ લાવવા માટે તપાસ સમિતિઓની રચના કરે છે, અને સામાન્ય રીતે તેમની સમક્ષ રજૂ કરાયેલા પુરાવાના પ્રકાશમાં તમામ સંબંધિત પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવાનું આવા ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલોના ક્ષેત્રાધિકારમાં આવે છે. અયોગ્ય સાધનો અપનાવવાના કિસ્સામાં, પ્રત્યક્ષ પુરાવા ક્યારેક ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે, પરંતુ એવા કિસ્સાઓ બની શકે છે જ્યાં પ્રત્યક્ષ પુરાવા ઉપલબ્ધ ન હોય અને સંભાવનાઓ અને પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવાના પ્રકાશમાં પ્રશ્ન પર વિચાર કરવો પડશે. શૈક્ષણિક સંસ્થાઓએ સમયાંતરે જે સમસ્યાનો સામનો કરવો પડે છે તે એક ગંભીર સમસ્યા છે અને જ્યાં સુધી તેમ કરવા માટે વાજબીપણું ન હોય ત્યાં સુધી, યુનિવર્સિટીઓ જેવી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ દ્વારા નીમેલા ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલોના નિર્ણયોમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં અદાલતોએ ધીમા રહેવું જોઈએ. અનુરુદ્ધે ૨૨૬ હેઠળ યુનિવર્સિટીઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા ક્ષતિગ્રસ્ત હુકમોની માન્યતા સાથે કામ કરતી વખતે, હાઇકોર્ટ પ્રશ્નગ્રસ્ત નિર્ણય પર અપીલમાં બેઠી નથી; તેનું ક્ષેત્રાધિકાર મર્યાદિત છે અને જોકે એ સાચું છે કે જો ક્ષતિગ્રસ્ત હુકમને કોઈપણ પુરાવા દ્વારા સમર્થન આપવામાં ન આવ્યું હોય, તો હાઇકોર્ટ તે હુકમને રદ (quash) કરવા માટે વાજબી ગણાશે. પરંતુ ક્ષતિગ્રસ્ત હુકમ કોઈપણ પુરાવા દ્વારા સમર્થિત નથી તેવા નિષ્કર્ષ પર સંભાવનાઓ અને પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા સદર નિષ્કર્ષને વાજબી ઠેરવતા નથી કે કેમ તે પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યા પછી જ પહોંચવું જોઈએ. આવા કિસ્સાઓમાં ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલો દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી તપાસ, નિઃશંકપણે, ન્યાયી હોવી જોઈએ અને જે વિદ્યાર્થીઓ સામે આરોપો ઘડવામાં આવ્યા છે તેમને પોતાનો બચાવ કરવાની પૂરતી તકો આપવી જોઈએ, અને આવી તપાસ હાથ ધરવામાં, ટ્રિબ્યુનલોએ કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું કડકપણે પાલન કરવું જોઈએ; પરંતુ અમે વિચારીએ છીએ કે કાયદાની સામાન્ય અદાલતોમાં ફોજદારી

ટ્રાયલને સંચાલિત કરતી તમામ બાબતોને આ તપાસમાં આચાર કરવી વાજબી રહેશે નહીં. વર્તમાન કિસ્સામાં, કોઈ વેરભાવ સૂચવવામાં આવ્યો નથી અને કોઈ દુર્ભાવનાના દાવો કરવામાં આવ્યો નથી. તપાસ ન્યાયી રહી છે અને સામાવાળાને પોતાનો બચાવ કરવાની તક મળી છે. એવું હોવાથી, અમે વિચારીએ છીએ કે હાઈકોર્ટ સામાવાળા સામે પસાર કરાયેલા હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે વાજબી ન હતી.

જોકે, એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો એવા કિસ્સામાં નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા જ્યાં સંબંધિત વિદ્યાર્થી સામેનો આરોપ એવો હતો કે વિદ્યાર્થીએ પાછળ જોયું હતું અને તેની પાછળ બેઠેલા અન્ય ઉમેદવારે લખેલા જવાબમાંથી નકલ કરી હતી. તપાસ સમિતિના અહેવાલે દર્શાવ્યું હતું કે જે વસૂલાતની તેઓએ તપાસ કરવાની હતી તે કેટલાક પેપરોમાં મોટા પાયે થયેલી નકલ સંદર્ભે હતી અને તેમની પાસે ઉપલબ્ધ પુરાવાના પ્રકાશમાં તમામ ફરિયાદોની ચકાસણી કર્યા પછી સમિતિએ તેનો આખરી અહેવાલ આપ્યો હતો અને ઠરાવ્યું હતું કે સંબંધિત વિદ્યાર્થી અને તેની પાછળ બેઠેલા વિદ્યાર્થીઓ અયોગ્ય સાધનોનો ઉપયોગ કરવા બદલ દોષી હતા. હાઈકોર્ટે તપાસ સમિતિના ઉપરોક્ત અહેવાલ પર આધારિત યુનિવર્સિટીના નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કર્યો અને ઠરાવ્યું કે વિદ્યાર્થી અન્ય ઉમેદવારની ઉત્તરવહીમાંથી જોઈને નકલ કરી શક્યો ન હોત અને અન્ય ઉમેદવાર તેની સંમતિથી વિદ્યાર્થીના પેપરમાંથી નકલ કરી શક્યો હોત તે દર્શાવવા માટે કોઈ પુરાવા ન હતા. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે જે સંજોગોમાં આખી તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી અને જે દિવસોમાં સંબંધિત કેન્દ્ર પર પરીક્ષા યોજાઈ હતી તે દિવસોમાં પરીક્ષા ખંડમાં પ્રવર્તતા અશાંત અને તોફાની વાતાવરણની સામાન્ય પૃષ્ઠભૂમિને વિચારણામાંથી બાકાત રાખવી

વાજબી રહેશે નહીં અને હાઇકોર્ટે આ પૃષ્ઠભૂમિની તદ્દન ઉપેક્ષા કરી હતી.

સર્વોચ્ચ અદાલતે બંને વિદ્યાર્થીઓની ઉત્તરવહીઓ પર પણ નજર નાખી અને અવલોકન કર્યું કે કોર્ટ એવું માનવા તૈયાર નથી કે બે ઉમેદવારો દ્વારા એકસરખા ખોટા જવાબો અકસ્માતે અથવા અકસ્માતથી આપવામાં આવ્યા હતા. સર્વોચ્ચ અદાલતે એ પણ નોંધ્યું કે કેટલાક ખોટા જવાબો અને ખાસ કરીને જે રીતે તે આપવામાં આવ્યા હતા તે સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે તે એક ઉમેદવારે બીજામાંથી નકલ કરી હતી અથવા બંને ઉમેદવારોએ સામાન્ય સ્ત્રોતમાંથી નકલ કરી હોવાનું પરિણામ હતું અને હાઇકોર્ટે આ હકીકતનું મહત્વ સંપૂર્ણપણે ગુમાવી દીધું હતું. કોર્ટે ત્યારબાદ અવલોકન કર્યું કે આવા કિસ્સામાં વિદ્યાર્થી પાછળ જોઈ શક્યો હોત અને તેની પાછળ બેઠેલા અન્ય ઉમેદવારે લખેલા જવાબમાંથી નકલ કરી શક્યો હોત તે દર્શાવવા માટે પ્રત્યક્ષ પુરાવાની જરૂર પાડવી અયોગ્ય રહેશે.

તેથી, આ સિદ્ધાંત સુસ્થાપિત છે કે આવા કિસ્સાઓમાં ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ ન્યાયી હોવી જોઈએ અને જે વિદ્યાર્થીઓ સામે આરોપો ઘડવામાં આવ્યા છે તેમને પોતાનો બચાવ કરવાની પૂરતી તકો આપવી જોઈએ અને આવી તપાસ ચોજવામાં ટ્રિબ્યુનલોએ કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું કડકપણે પાલન કરવું જોઈએ તેવી આવશ્યકતાઓ ઉપરાંત, ન્યાયિક સમીક્ષાના કિસ્સામાં કોર્ટે એ પ્રશ્ન પર પણ વિચાર કરવાનો રહે છે કે શું સંભાવનાઓ અને પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા યુનિવર્સિટીના નિષ્કર્ષને વાજબી ઠેરવતા નથી.

૨૬. ફરીથી 'મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ બોર્ડ ઓફ સેકન્ડરી એન્ડ હાયર સેકન્ડરી એજ્યુકેશન વિરુદ્ધ કે.એસ. ગાંધી', (૧૯૯૧) ૨ SCC ૭૧૬ માં, સર્વોચ્ચ અદાલત

પરીક્ષામાં અયોગ્ય સાધનો અપનાવવાના કેસ સાથે સંબંધિત હતી. કોર્ટે ઠરાવ્યું કે આવી બાબતોમાં પ્રત્યક્ષ પુરાવા ક્યારેક ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે, પરંતુ એવા કિસ્સાઓ બની શકે છે જ્યાં પ્રત્યક્ષ પુરાવા ઉપલબ્ધ ન હોય અને પ્રશ્ન પર સંભાવનાઓ અને પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવાના પ્રકાશમાં વિચાર કરવો પડશે. તેનો સામનો કેવી રીતે કરવો, તે એક ગંભીર સમસ્યા છે અને જ્યાં સુધી તેમ કરવા માટે વાજબીપણું ન હોય ત્યાં સુધી, કોર્ટે યુનિવર્સિટીઓ જેવી શૈક્ષણિક સંસ્થા દ્વારા નીમેલા ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયોમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં ધીમા રહેવું જોઈએ. કોર્ટે વધુમાં ઠરાવ્યું કે જ્યાં પ્રત્યક્ષ પુરાવા ઉપલબ્ધ ન હોય તેવા કિસ્સામાં, પરીક્ષા સમિતિએ અનિવાર્યપણે પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર આધાર રાખવો પડે છે જેમાં પરીક્ષાર્થી દ્વારા આપવામાં આવેલા જવાબ, કેન્દ્રના સુપરિન્ટેન્ડેન્ટનો અહેવાલ, નિરીક્ષક (invigilator) અને નિષ્ણાતોનો અહેવાલ તથા અન્ય ઉપસ્થિત સંજોગોનો સમાવેશ થઈ શકે છે. પરીક્ષા સમિતિએ જો પરીક્ષાર્થીએ પ્રશ્નોના જવાબો આપવામાં અયોગ્ય સાધનોનો ઉપયોગ કર્યો છે તેવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે આવા પુરાવા પર આધાર રાખ્યો હોય, તો માત્ર હાઈકોર્ટે તે સંજોગોનું પુનઃમૂલ્યાંકન કરીને જુદો વ્યુ લીધો હોઈ શકે તે કારણસર તે નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે હાઈકોર્ટ મુક્ત નથી. રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવા અપર્યાપ્ત અથવા અયોગ્ય છે તે ગ્રાઉન્ડ પર અથવા રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવા પરથી જુદો વ્યુ લેવો શક્ય હોઈ શકે તે ગ્રાઉન્ડ પર હુકમ રદ કરવાનો કોર્ટ પાસે કોઈ ક્ષેત્રાધિકાર નથી. સર્વોચ્ચ અદાલતે સદર ચુકાદાના ફકરા ૩૭ માં નીચે મુજબના સિદ્ધાંતો નક્કી કર્યા છે:

૩૭. આમ એ સુસ્થાપિત કાયદો છે કે પુરાવા અધિનિયમના કડક નિયમો અને તેમાં પરિકલ્પિત પુરાવાની માત્રા ખાતાકીય કાર્યવાહી અથવા ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલને

લાગુ પડતા નથી. સત્તામંડળો માટે તમામ જરૂરી, સંબંધિત, ખાતરીપૂર્વકના અને સ્વીકાર્ય કાનૂની તથ્યો પ્રાપ્ત કરવા અને રેકૉર્ડ પર મૂકવા માટે મુક્ત છે ભલે તે પુરાવા અધિનિયમ મુજબ કડક રીતે સાબિત ન થયા હોય. સામગ્રી મુદ્દા પરના તથ્યો માટે સુસંગત અને સંબંધિત હોવી જોઈએ. બનાવટ, ધોખાધડી, કાવતરું, ઉચાપત વગેરે જેવા ગંભીર કિસ્સાઓમાં ભાગ્યે જ પ્રત્યક્ષ પુરાવા ઉપલબ્ધ થશે. માત્ર પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા જ સાબિતી પૂરી પાડશે. અમારા વિચારિત વ્યુ મુજબ પુરાવા અને સંજોગો પરથી તારવવામાં આવેલા અનુમાનને અટકળો અથવા સંજોગોથી કાળજીપૂર્વક અલગ પાડવા જોઈએ. મન સંજોગોને એકબીજા સાથે અનુકૂળ કરવામાં અને એક જોડાયેલા સમગ્રના ભાગો બનાવવા માટે તેમને થોડા મરોડવામાં પણ આનંદ અનુભવે છે. મુદ્દા પરના તથ્યોની સાબિતીમાં જરૂરી અનુમાનો તારવવા માટે પ્રત્યક્ષ અથવા પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા હોવા જ જોઈએ. જ્યાં સુધી વાસ્તવિક તથ્યો, પ્રત્યક્ષ કે પરિસ્થિતિલક્ષી ન હોય, જેના પરથી પ્રસ્થાપિત કરવા માંગતા અન્ય તથ્યનું અનુમાન કરી શકાય, ત્યાં સુધી કોઈ અનુમાન થઈ શકે નહીં. કેટલાક કિસ્સાઓમાં અન્ય તથ્યોનું અનુમાન કરી શકાય છે, જેટલું વ્યાવહારિક હોય તેટલું, જાણે કે તેઓ વાસ્તવમાં અવલોકન કરાયા હોય. અન્ય કિસ્સાઓમાં અનુમાનો વ્યાજબી સંભાવનાથી આગળ વધતા નથી. જો એવા કોઈ હકારાત્મક સાબિત થયેલા તથ્યો, મૌખિક, દસ્તાવેજ કે પરિસ્થિતિલક્ષી ન હોય કે જેના પરથી અનુમાન કરી શકાય, તો અનુમાનની પદ્ધતિ નિષ્ફળ જાય છે અને જે બાકી રહે છે તે માત્ર સંજોગો અથવા અટકળ છે. તેથી, જ્યારે વિવાદિત તથ્યની સાબિતીનું અનુમાન પ્રસ્થાપિત થયેલું માનવામાં આવે છે ત્યારે રેકૉર્ડ પર અમુક સામગ્રી તથ્યો અથવા સંજોગો હોવા જોઈએ જેના પરથી આવું અનુમાન દોરી શકાય. પુરાવાની માત્રા એ વાજબી શંકાથી પર સાબિતી નથી પરંતુ સંભાવનાઓની પ્રબળતા છે જે એવું

અનુમાન દોરે છે કે તથ્ય વધુ સંભવિત હોવું જોઈએ. પુરાવાની માત્રાને કોઈ કડક ફોર્મ્યુલામાં મૂકી શકાય નહીં. આપેલ કિસ્સામાં હકીકતો અને સંજોગો પરથી પુરાવાનું મૂલ્ય માપી શકાય છે. પુરાવાની માત્રા દીવાની કેસો અને ઘરેલું તપાસ બંનેમાં સમાન હોય છે.

[ભાર મૂક્યો છે]

૨૭. તે જ રીતે, સિવિલ અપીલ નંબર ૪૫૨૦ ઓફ ૨૦૦૮ (નોર્થ વેસ્ટ કર્ણાટક રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન) માં તારીખ ૧૮.૭.૨૦૦૮ ના તાજેતરના નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે 'હરિયાણા રાજ્ય વિરુદ્ધ રત્તન સિંહ', ૧૯૭૭ (૨) SCC ૪૯૧ માં નક્કી કરેલા નીચે મુજબના સિદ્ધાંતોનું પુનરાવર્તન કર્યું છે:

ન્યાયિક અભિગમનું તત્વ એ વસ્તુલક્ષિતા, બિન-સંબંધિત સામગ્રી અથવા વિચારણાઓને બાકાત રાખવી અને કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું પાલન છે. અલબત્ત, ન્યાયીપણું એ આધાર છે અને જો વિકૃતિ અથવા સ્વેચ્છાચારિતા, પક્ષપાત અથવા નિર્ણાયકતાના સ્વતંત્રતાનું સમર્પણ પહોંચેલા નિષ્કર્ષોને દૂષિત કરે છે, તો આપું તારણ, ભલે તે ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલનું હોય, યોગ્ય ગણી શકાય નહીં. સાદો મુદ્દો એ છે કે, શું કાયદાની નિયમિત અદાલતની કાર્યવાહીને સંચાલિત કરતા તાંત્રિક નિયમોના અર્થમાં નહીં પરંતુ સમજણ અને વ્યવહારિક ડહાપણ ધરાવતા લોકો સ્વીકારશે તે રીતે ન્યાયી સામાન્ય જ્ઞાનના માર્ગે કેટલાક પુરાવા હતા કે કોઈ પુરાવા ન હતા. આ રીતે જોવામાં આવે તો, ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તારણની સાબિતીમાં પુરાવાની પર્યાપ્તતા તપાસથી પર છે. તારણના સમર્થનમાં કોઈપણ પુરાવાનો અભાવ એ કોર્ટ માટે જોવા માટે

ચોક્કસપણે ઉપલબ્ધ છે કારણ કે તે રેકૉર્ડ પર સ્પષ્ટ દેખાતી કાયદાની ભૂલની સમાન છે.

૨૮. આ વિષય પરની ચર્ચા (તત્કાલીન નામદાર મૂર્તિ શ્રી પી.ડી. દેસાઈ દ્વારા આપવામાં આવેલા) 'સિદ્ધાર્થ મોહનલાલ શર્મા વિરુદ્ધ સાઉથ ગુજરાત યુનિવર્સિટી', ૧૯૮૨ (૧) GLR ૨૩૩ માં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયના સંદર્ભ વિના પૂર્ણ થઈ શકે નહીં જ્યાં કોર્ટે કેટલાક અંગ્રેજી અને ભારતીય નિર્ણયો પર વિચાર કર્યો હતો અને નીચે મુજબના સિદ્ધાંતો નક્કી કર્યા હતા:—

૩૦. દષ્ટાંતરૂપ નિર્ણયોનું ઝીણવટપૂર્વક પરીક્ષણ કરવાથી અને તેમના ગુણોત્તરની ચકાસણી કરવાથી એવું જણાશે કે, કોઈ પુરાવો ન હોવાનો નિયમ આપણા દેશમાં પણ એ જ અર્થ અને આશય ધરાવે છે જે ઇંગ્લેન્ડમાં છે. કોઈ પુરાવો ન હોવો એ માત્ર પુરાવાની સંપૂર્ણ અછત દર્શાવતું નથી; જે પુરાવા વાજબી રીતે નિષ્કર્ષને સમર્થન આપતા નથી તે પણ સદર અભિવ્યક્તિના અર્થમાં સમાવિષ્ટ થાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જે કિસ્સાઓમાં પુરાવાનો સંપૂર્ણ અભાવ હોય અને જે કિસ્સાઓમાં પુરાવા, જો કોઈ હોય તો, પહોંચેલા નિષ્કર્ષ તરફ તાર્કિક રીતે લઈ જવા માટે અસમર્થ હોય, તે બંનેને 'કોઈ પુરાવો ન હોવાના નિયમ' ની લાગુ પડવાની મર્યાદા સુધી એકસમાન ગણવામાં આવે છે. આ નક્કી થયેલા કેસોમાંથી એક પણ કેસમાં, પુરાવાની ભારે ઉણપ હોવાના અર્થમાં કોઈ પુરાવો ન હતો તેવું ન હતું. કેટલાક પુરાવા, પ્રત્યક્ષ કે પરિસ્થિતિલક્ષી, ઉપલબ્ધ હતા જેના આધારે ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલે દોષિત હોવાના નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા હતા. કોઈ પુરાવો ન હોવાની ફરિયાદની ચકાસણી સમગ્ર પુરાવાને તે જેવા હતા તેમ

સ્વીકારીને, ક્ષતિગ્રસ્ત નિષ્કર્ષ કાયદાકીય રીતે અથવા તાર્કિક રીતે નીકળે છે કે કેમ તે ચકાસણી માપદંડ લાગુ કરીને કરવામાં આવી હતી. જ્યાં પ્રત્યક્ષ પુરાવા ઉપલબ્ધ ન હતા તેવા કિસ્સાઓમાં, સંજોગોની સમગ્રતા પર કાળજીપૂર્વક વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો અને નિર્ણયના સમર્થનમાં કોઈ પુરાવો ન હોવાના પડકારની ચકાસણી સંભાવનાઓ અને પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવાઓ નિષ્કર્ષને વાજબી ઠેરવે છે કે કેમ તે ચકાસણી માપદંડ લાગુ કરીને કરવામાં આવી હતી. જ્યાં પ્રત્યક્ષ પુરાવા ઉપલબ્ધ હતા, ત્યાં તે પડકારની ચકાસણી એ ચકાસણી માપદંડ લાગુ કરીને કરવામાં આવી હતી કે શું તે બાકીના પુરાવા સાથે એટલી ગંભીર રીતે અસંગત હતો કે જેથી તેને સ્વીકારવો અશક્ય બની જાય. માત્ર શંકા, ભલે તે દેખીતી રીતે જ ખાતરીપૂર્વકના સંજોગોના આધારે પ્રામાણિકપણે અને સદ્ભાવનાપૂર્વક વ્યક્ત કરવામાં આવી હોય, તો પણ તે ઘરેલું તપાસમાં પણ મર્યાદાની બહાર રાખવામાં આવી હતી, જ્યાં એ સિદ્ધાંત કે દોષિતને સજા કરવામાં એ જોવાની કાળજીપૂર્વક સંભાળ લેવી જોઈએ કે નિર્દોષોને સજા ન થાય, તેટલો જ લાગુ પડતો જણાયો હતો જેટલો તે કાયદેસરની ફોજદારી ટ્રાયલ્સને લાગુ પડે છે. અંતિમ વિશ્લેષણમાં, જે ચકાસણી માપદંડ લાગુ કરવામાં આવ્યો હોય તેમ જણાય છે તે એ છે કે શું કોઈ પુરાવાત્મક મૂલ્ય ધરાવવા માટે સક્ષમ સામગ્રી હતી કે નહીં. જો નહીં, તો કેસ 'કોઈ પુરાવો ન હોવાના નિયમ' ની ગેરરીતિ હેઠળ આવતો હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું.

૩૧. આમ એવું જણાય છે કે ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી કોર્ટે ઘરેલું ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયને ત્યાં સુધી પવિત્ર/અબાધિત ગણવાનો રહે છે જ્યાં સુધી તે ઉપર સમજાવેલ અર્થમાં પુરાવા પર સમર્થન આપી શકાય તેવા તથ્યોના તારણો પર આધારિત હોય. ઉદારતાની મર્યાદા ત્યારે આવી જાય છે જો પુરાવા

ઉપરોક્ત ચકાસણી માપદંડ અથવા ધોરણોને પૂર્ણ કરતા ન હોય અને ત્યારે 'કોઈ પુરાવો ન હોવાનો નિયમ' કોર્ટને એવા આધાર પર નિર્ણયને રદ કરવા માટે સક્ષમ બનાવશે કે તે કાયદાની સ્પષ્ટ દેખાતી ભૂલ પ્રગટ કરે છે.

ડિવિઝન બેન્ચના ઉપરોક્ત નિર્ણયનું 'પટેલ જાગૃતિબેન કાળાભાઈ (સગીર) વિરુદ્ધ ગુજરાત માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ (પરીક્ષા શાખા)', AIR ૧૯૯૨ Guj. ૪૫ માં પણ પાલન કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં આ કોર્ટે (તત્કાલીન નામદાર મૂર્તિ શ્રી સી.કે. ઠક્કર દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદામાં) ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો ટાંક્યા હતા અને આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું :

આમ, એ સ્પષ્ટ છે કે કોઈ પુરાવો ન હોવાનો અર્થ માત્ર પુરાવાની સંપૂર્ણ અછત નથી. તે એવા કોઈપણ કેસ સુધી વિસ્તરે છે જ્યાં સમગ્ર રીતે લેવાયેલા પુરાવા વાજબી રીતે તારણને સમર્થન આપવા માટે સક્ષમ ન હોય; અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તે પુરાવા પર કોઈ પણ ટ્રિબ્યુનલ વાજબી રીતે તે નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકે નહીં. એ સુસ્થાપિત છે કે કોઈ પણ પુરાવા વિના નિષ્કર્ષ પર પહોંચવું એ રેકૉર્ડ પર સ્પષ્ટ દેખાતી કાયદાની ભૂલ આચરવા સમાન છે."

૧૫. બીજી તરફ વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી ઠાકરે (૧૯૯૨) ૨ SCC ૨૦૬ માં અહેવાલ થયેલ 'કર્ણાટક પબ્લિક સર્વિસ કમિશન અને અન્ય વિરુદ્ધ બી.એમ. વિજય શંકર અને અન્ય' ના કેસમાં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે ફકરા ૩ થી ૫ માં આ મુજબ ઠરાવ્યું છે અને અવલોકન કર્યું છે:

"૩. પરીક્ષામાં નિષ્પક્ષતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે આવી સૂચનાઓ જારી કરવામાં

આવે છે. સમાજમાં પ્રામાણિકતા અને નૈતિકતાના ઝડપથી ઘટતા જતા ધોરણોમાં કમિશન દ્વારા એ આગ્રહ કે ઉમેદવારે ગમે ત્યાં પોતાનો રોલ નંબર લખીને ઓળખ છતી કરવાનો કોઈ પ્રયાસ કરવો જોઈએ નહીં, તે બૃહદ જનહિતમાં છે. એ સર્વવિદિત છે કે ઉત્તરવહીનું પ્રથમ પાનું કે જેના પર રોલ નંબર લખેલો હોય છે તે દૂર કરવામાં આવે છે અને પરીક્ષક સુધી પહોંચવાના કોઈપણ પ્રયાસને નિષ્ફળ બનાવવા માટે કાલ્પનિક કોડ નંબર પૂરો પાડવામાં આવે છે. એવું નથી કે જે ઉમેદવારે પોતાનો રોલ નંબર લખ્યો હતો તેણે પરીક્ષકનો સંપર્ક કર્યો જ હશે. તેણે સદ્ભાવનાપૂર્વક ભૂલ કરી હોઈ શકે છે. પરંતુ તે મહત્વનું નથી. સૂચના દ્વારા જે સિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો તે કોઈપણ દુરુપયોગની શક્યતા કે તકને ન્યૂનતમ કરવાનો હતો. બૃહદ જનહિત સૂચનાના ભંગ કરતાં તેના પાલનની માંગ કરે છે.

૪. શું કુદરતી ન્યાયનો ભંગ થયો હતો? કુદરતી ન્યાય એ એક એવી વિભાવના છે જે સ્વેચ્છાચારી કાર્યવાહીને સીમાઓમાં રાખવામાં અને કાયદાના શાસનની જાળવણી કરવામાં સફળ રહી છે. પરંતુ તેને જે ધાર્મિક કડકતા સાથે પાળવી જોઈએ તે સાથે, કારણ કે આખરે તેને નિષ્પક્ષતાના ત્રાજવે તોલવામાં આવે છે, અદાલતો તેને એવી પરિસ્થિતિઓ સુધી લંબાવવામાં સાવચેત રહી છે જ્યાં તે ન્યાય કરતાં વધુ અન્યાયનું કારણ બનશે. ભલે સુનાવણીની તક આપવાની પ્રક્રિયા ગુણદોષ પરના નિર્ણય જેટલી જ મહત્વપૂર્ણ છે, તેમ છતાં બાબતની તાકીદ, અથવા જનહિત કેટલીકવાર નિયમની અમલવારીમાં લવચીકતાની માંગ કરે છે, કારણ કે કેસના સંજોગો અને જે બાબત સાથે કામ કરવાનું જરૂરી છે તેનું સ્વરૂપ, સદ્ભાવના કે નિર્દોષતા પ્રસ્થાપિત કરવા માટે સુનાવણીના અભાવ માટે નહીં પરંતુ અન્યથા સ્વેચ્છાચારી અથવા નિયમો વિરુદ્ધ હોવાના કારણે જ હુકમને

ગુણદોષ પર પડકારવા માટે સંબંધિત વ્યક્તિને પરવાનગી આપીને અને સુનાવણીની તકનો ઇનકાર કરીને ન્યાયના હિતને વધુ સારી રીતે સેવા આપી શકે છે. વર્તમાન કિસ્સો એવો છે કે જેને, અમારા મતે, સુરક્ષિત રીતે એવી શ્રેણીમાં મૂકી શકાય છે જ્યાં કોઈપણ કાનૂની કાર્યવાહી કરતા પહેલા કુદરતી ન્યાયને બાકાત રાખવામાં આવ્યો હતો કારણ કે તેમાં કોઈ ગેરવર્તણૂક (misconduct) અથવા સજાનો સમાવેશ થતો ન હતો.

૫. શ્રેષ્ઠ મગજ મેળવવા માટે જાહેર સેવા માટે કમિશન દ્વારા કડક ગુપ્તતા સાથે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ યોજવી જરૂરી છે. જનહિતમાં તેના પર કોઈ સમાધાનની જરૂર નથી. તેના કોઈપણ ભંગ પર કડક રીતે કાર્યવાહી થવી જોઈએ. એવી બાબતોમાં સુનાવણીની કોઈ અપેક્ષાનો અભાવ કે જે કોઈપણ હિતને અસર કરતી નથી અને તાત્કાલિક કાનૂની કાર્યવાહીની માંગ કરે છે, જેમ કે વર્તમાન કિસ્સો, જ્યાં તેનાથી અન્ય ઉમેદવારોની યાદી જાહેર કરવામાં વિલંબ થયો હોત જે વધુ અયોગ્ય અને અન્યાયી બન્યો હોત, તે કુદરતી ન્યાયના નિયમના દુર્લભ પરંતુ સુવિદિત અપવાદો છે. તેને એવા કિસ્સા સાથે સરખાવી શકાય નહીં જ્યાં વિદ્યાર્થી પરીક્ષામાં નકલ કરતો ઝડપાય છે અથવા અન્ય સંખ્યાબંધ ઉમેદવારોના જવાબોમાં સમાનતાને કારણે તેની સામે નકલ કરવાનું અનુમાન ઊભું થાય છે અથવા તેના પર ગેરવર્તણૂક કે ગેરવર્તનનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે. રોલ નંબર ન લખવાનો નિર્દેશ સ્પષ્ટ અને સુસ્પષ્ટ હતો. તે દરેક ઉત્તરવહીના પ્રથમ પાના પર છપાયેલો હતો. એકવાર તેનો ભંગ થયો પછી સદ્ભાવના અને પ્રામાણિક ભૂલનો મુદ્દો ઊભો થતો ન હતો. તેના પરિણામો, જો જોગવાઈ ન કરવામાં આવી હોય તો પણ, કાયદામાં કોઈ ફરક પાડતા નથી. કાનૂની કાર્યવાહીને સ્વેચ્છાચારી તરીકે વર્ણવી શકાય નહીં. તે સમાન તકની મનાઈ ન હતી. તેનાથી ઉલટું સાચું

હોઈ શકે છે. આ કોર્ટ દ્વારા જ્યાં પરીક્ષાર્થી પરીક્ષામાં નકલ કરતો અથવા અયોગ્ય સાધનોનો ઉપયોગ કરતો જણાય ત્યાં લાગુ કરાયેલા સિદ્ધાંતોથી ટ્રિબ્યુનલ પ્રભાવિત થઈ હોય તેમ જણાય છે. પરંતુ તેમ કરવામાં ટ્રિબ્યુનલે એ મહત્વના તફાવતની ઉપેક્ષા કરી કે એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે જ્યાં સત્તાના સ્વરૂપ દ્વારા જ અથવા સુનાવણી પૂરી પાડવામાં આવશે તેવી કોઈ અપેક્ષાના અભાવ દ્વારા સુનાવણીનો અધિકાર બાકાત થઈ શકે છે. શૈક્ષણિક શિસ્તમાં સુનાવણીના નિયમનું કડક અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે. જ્યાં પરીક્ષાર્થી સિવિલ સર્વિસ પોસ્ટ માટે સ્પર્ધા કરી રહ્યો હોય તેવા કિસ્સાઓમાં તેનું વધુ કડક અર્થઘટન થવું જોઈએ. સ્પર્ધાનું સ્વરૂપ જ એ માંગ કરે છે કે તે ન્યાયી, શંકાથી પર અને વિશ્વાસ પેદા કરનારી હોવી જોઈએ. જો આની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે તો, અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, તે માત્ર જનહિતની વિરુદ્ધ નથી પરંતુ તે સમાનતાની સામાજિક ભાવનાને પણ ક્ષીણ કરે છે. નિર્દેશો જારી કરવામાં ટ્રિબ્યુનલે ટેકનિકલ અભિગમ અપનાવ્યો હતો અને ઘણો પ્રયાસ કર્યો હતો જ્યાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો ઈનકાર કરવો તે વિવેકબુદ્ધિનો શ્રેષ્ઠ ભાગ બન્યો હોત. ટ્રિબ્યુનલે આ અંગે પોતાને સંપૂર્ણપણે ગેરમાર્ગે દોર્યા હતા. અમારા મતે તેનો હુકમ જાળવી શકાતો નથી."

૧૬. શ્રી ઠાકર દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા ૧૯૯૨ (૨) GLH પાના ૧૪૦ માં અહેવાલ થયેલા 'કંટ્રોલર ઓફ એક્ઝામિનેશન્સ વિરુદ્ધ જી.એસ. સુંદર અને અન્ય' ના કેસમાં, નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે ફક્ત ૧૦ થી ૧૨ માં આ મુજબ ઠરાવ્યું છે અને અવલોકન કર્યું છે:

૧૦. અમે ઉપરોક્ત રજૂઆતો પર અમારી કાળજીપૂર્વકની વિચારણા આપી છે.

એક વાત શંકાથી પર હોવી જોઈએ, શિંસ્તના અમલીકરણની બાબતોમા આ કોર્ટ હસ્તક્ષેપ કરવામાં ખૂબ ધીમા રહેવું જોઈએ. છેવટે, શિક્ષણનો પ્રભારી સત્તામંડળ કે જેની ફરજ પરીક્ષાઓ ન્યાયી અને યોગ્ય રીતે યોજવાની છે, તે આ પ્રકારની પરિસ્થિતિઓ સાથે કેવી રીતે નિપટવું તે શ્રેષ્ઠ રીતે જાણે છે. કાયદાના સુક્ષ્મ સિદ્ધાંતોની આચાર કરી શકાય નહીં અને તેને સોનાના ત્રાજવે તોલી શકાય નહીં. વર્તમાન શિક્ષણ પદ્ધતિમાં, પરીક્ષાઓની પદ્ધતિ વિદ્યાર્થીની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે સૌથી વધુ યોગ્ય છે જ્યાં સુધી તે ન્યાયી રીતે યોજવામાં આવે. દરેક કિસ્સામાં કોર્ટ દ્વારા હસ્તક્ષેપ અપ્રિય પરિણામો તરફ લઈ જઈ શકે છે જે પરીક્ષા પદ્ધતિને એક પ્રહસન બનાવે છે. દાખલા તરીકે, આપણે પરીક્ષામાં થતી નકલની સખત નિંદા કર્યા વિના રહી શકતા નથી જે સમૂહ નકલના કેન્સરના રૂપમાં વધી છે. આવી અસ્વસ્થ પ્રેક્ટિસ કે જે શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં ઝેરી નીંદણ જેવી છે તેને જડમૂળથી ઉખાડી ફેંકવી જોઈએ જેથી નિર્દોષ અને બુદ્ધિશાળી વિદ્યાર્થીઓ પ્રભાવિત ન થાય. અમને લાગ્યું કે:

'એ સમય આવી ગયો છે જ્યારે આપણે શિક્ષણના ક્ષેત્રોને ઝેર અને ભયમાંથી મુક્ત કરવા જોઈએ, આપણે આપણા ધોરણોને પુનઃનિર્માણ કરવા જોઈએ— તેમને ઉચ્ચ બનાવવા જોઈએ, અને શુદ્ધિકરણની અગ્નિ દ્વારા હવાને સ્વચ્છ કરવી જોઈએ, શિક્ષણ પ્રત્યેના ઘાતક દગાબાજોને દૂર કરવા જોઈએ, તેને તેના પ્રાચીન આદરના સ્થાન પર પુનઃસ્થાપિત કરવી જોઈએ.'

૧૧. જ્યારે ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણથી બાબતનો સંપર્ક કરવામાં આવે છે, ત્યારે અમને જણાય છે કે, વિદ્વાન એટોર્ની જનરલ દ્વારા યોગ્ય રીતે સબમિટ કર્યા મુજબ, તે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા આચરવામાં આવેલ ધોખાધડીનો એક પદ્ધતિસરનો કેસ છે. એ માત્ર આકસ્મિક ન હોઈ શકે કે તમામ સેમેસ્ટર એટલે કે

સેમેસ્ટર III થી VI માં પ્રથમ સામાવાળાએ સારા ગુણ મેળવ્યા અને અન્ય વિદ્યાર્થી કે.આર. ગાંધી નાપાસ થયો. પ્રથમ સામાવાળો પોતાની ભૂલ કબૂલે છે અને આ અંગે સ્ટેટમેન્ટ આપે છે તેમાં કંઈ અશ્રદ્ધેય નથી.

અમને એ પણ જણાય છે કે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ભંગનો કોઈ પ્રશ્ન નથી. પ્રથમ સામાવાળો આરોપોથી પૂરેપૂરો માહિતગાર હતો અને તેણે પોતાનો વાંક સ્વીકાર્યો હતો. તેથી જ આપણે એ દર્શાવવા માટે મજબૂર છીએ કે ગેરરીતિ આચરનારા વિદ્યાર્થીના હેતુને આગળ ધપાવવા માટે કાયદાની ટેકનિકલ બાબતોની આચાર કરવી જોઈએ નહીં. જો બીજા લોકો પણ ધોખાધડી આચરવામાં સામેલ હોય, તો તેનો અર્થ એ નથી કે પ્રથમ સામાવાળો તેના વાંકમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે. આમ, અમે હાઈકોર્ટના તારણો સાથે સંમત થવામાં અસમર્થ છીએ જે આથી રદ કરવામાં આવે છે.

૧૨. અમે એ પણ ઉમેરી શકીએ છીએ કે જ્યારે યુનિવર્સિટી કાનૂની કાર્યવાહી કરવા માંગે છે, ત્યારે ચોક્કસપણે યુનિવર્સિટીના દરવાજે દોષ મઢી શકાય નહીં, જેના અધિકારીઓ સામે કાનૂની કાર્યવાહી કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે. ભલે વિદ્વાન સિંગલ જજનું અવલોકન ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા હળવું કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ અમે માનીએ છીએ કે આ કેસના સંજોગોમાં આવા અવલોકનો વાજબી ન હતા."

૧૭. ૨૦૧૩ (૫) GLR ૪૫૨૩ માં અહેવાલ થયેલ 'ઠુમ્મર વિશાલ જી. અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય' ના કેસમાં, આ કોર્ટની નામદાર ડિવિઝન બેન્ચે ફકરા ૧૩, ૧૪ અને ૧૬ માં આ મુજબ ઠરાવ્યું છે અને અવલોકન કર્યું છે:

"૧૩. ૧૯૭૨ (O) GLHEL-SC-21464 માં અહેવાલ થયેલ 'પ્રેમ પ્રકાશ કાલુનિયા વિરુદ્ધ પંજાબ યુનિવર્સિટી' ના કેસમાં સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા દર્શાવ્યા મુજબ, પરીક્ષાર્થીને જે કેસનો સામનો કરવાનો છે તે અંગે પૂરતી જાણ કરવી જોઈએ અને તેનો સામનો કરવાની પૂરી તક આપવી જોઈએ. તે માહિતીનો વ્યાપ અને સામગ્રી શું હોવી જોઈએ અથવા હોવી જોઈએ, તે દરેક કેસની હકીકતો પર આધાર રાખે છે. પરીક્ષાર્થી સક્ષમ સામગ્રી કે પુરાવા સંબંધિત વધુ માહિતી અથવા વિગતો માંગી શકે છે જેનો તેની સામે ઉપયોગ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવી શકે છે અને સામાન્ય રીતે, જો તે તે અર્થે વિનંતી કરે છે, તો યુનિવર્સિટીના સત્તામંડળો, તેણે જે કેસનો સામનો કરવાનો છે તે અંગે તેને પૂરતી જાણ કરવા માટે, તેને જરૂરી વિગતો અથવા પુરાવાની વિગતો પૂરી પાડશે. બાબતોના સ્વરૂપમાં જ, કોઈ કડક અને ઝડપી નિયમ નક્કી કરી શકાય નહીં અને જ્યાં સુધી કોર્ટને સંતોષ થાય કે પરીક્ષાર્થીને આપવામાં આવેલી તક પૂરતી અને પર્યાપ્ત હતી, ત્યાં સુધી તે યુનિવર્સિટીના સત્તામંડળો દ્વારા કરવામાં આવેલા તેની સામેના કોઈ પણ પ્રતિકૂળ હુકમોમાં હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં.

૧૪. અમારી સમક્ષના કેસમાં, વિદ્યાર્થીઓને માસ-કોર્પોગના આરોપ વિશે માહિતગાર કરવામાં આવ્યા હતા. તેઓ અયોગ્ય સાધન સમિતિ સમક્ષ હાજર થયા હતા. તેઓએ આરોપોનો માત્ર ઇનકાર કર્યો હતો પરંતુ જવાબોના સ્ટેપિંગમાં બિલકુલ સમાન ભૂલ કરવા માટે તેમને શું પ્રેરિત કર્યા તે દર્શાવી શક્યા ન હતા. એવું જણાય છે કે આરોપ તમામ પરીક્ષાર્થીઓ સામે કરવામાં આવ્યો નથી પરંતુ પરીક્ષાર્થીઓના માત્ર મર્યાદિત જૂથ સામે કરવામાં આવ્યો છે. પરીક્ષકે પ્રથમ ખાતરી કરી કે શું તેઓ એક જ રૂમમાં બેઠા હતા અને જ્યારે તેમને સંતોષ થયો કે તેઓ એક જ રૂમમાં બેઠા હતા ત્યારે જ કારણ દર્શાવ નોટિસ જારી કરવામાં આવી

હતી.

૧૬. અમે જાતે પણ ઉત્તરવહીઓ જોઈ છે. અમે અગાઉ દર્શાવ્યું છે કે સમીકરણ [at]2 એક વિદ્યાર્થી દ્વારા [80]2 તરીકે લખવામાં આવ્યું છે, જે ત્યારે જ શક્ય છે જો કોઈએ બોલ્યું હોય અને બીજાએ, તેનો અર્થ સમજ્યા વિના, નકલ કરી હોય."

૧૮. ૨૦૧૫ (૮) SCC પાના ૫૧૯ માં અહેવાલ થયેલ 'ધરમપાલ સત્યપાલ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ, ગુવાહાટી અને અન્ય' ના કેસમાં, નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે ફકરા ૩૫ થી ૪૦ માં આ મુજબ ઠરાવ્યું છે અને અવલોકન કર્યું છે:

"૩૫. ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે કોઈપણ નિર્ણય લેતા પહેલાં સુનાવણી પૂરી પાડવાની તકને કોર્ટની કાર્યવાહીમાં મૂળભૂત આવશ્યકતા ગણવામાં આવતી હતી. પાછળથી, આ સિદ્ધાંત અન્ય અર્ધ-ન્યાયિક સત્તામંડળો અને અન્ય ટ્રિબ્યુનલોને લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો અને અંતે હવે સ્પષ્ટપણે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે વહીવટી કાર્યવાહીમાં પણ, જ્યાં સત્તામંડળના નિર્ણયના પરિણામે દીવાની પરિણામો આવી શકે છે, ત્યાં નિર્ણય લેતા પહેલાં સુનાવણી જરૂરી છે. આમ, એ.કે. કેપક ના કેસ (સુપ્રા) માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જો કુદરતી ન્યાયના નિયમોનો હેતુ ન્યાયના પરાભવને રોકવાનો હોય, તો આ નિયમો વહીવટી તપાસ માટે શા માટે ઉપલબ્ધ ન કરવા જોઈએ તે સમજવામાં અસમર્થ રહેવાય છે. 'મેનેકા ગાંધી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય' ૧૩ ના કેસમાં પણ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતની અમલવારી રાજ્ય અને તેના સત્તામંડળોની વહીવટી કાર્યવાહી સુધી

વિસ્તૃત કરવામાં આવી હતી. આમ, એ સ્પષ્ટ છે કે કાનૂની કાર્યવાહી કરતા પહેલા, નોટિસની બજવણી અને નોટિસ મેળવનારને સુનાવણી આપવી જરૂરી છે. 'મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ ફાઇનાન્શિયલ કોર્પોરેશન વિરુદ્ધ મેસર્સ સુવર્ણ બોર્ડ મિલ્સ અને અન્ય' ૧૪ માં, આ પાસાને નીચે મુજબની રીતે સમજાવવામાં આવ્યું હતું:

"૩. અપીલકર્તાના વિદ્વાન કૌન્સિલ દ્વારા અમારી સમક્ષ દલીલ કરવામાં આવી છે કે કલમ ૨૮ હેઠળ કાનૂની કાર્યવાહી કરતા પહેલા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો સંતોષાયા હતા, જો એમ કરવું જરૂરી હતું તેવું માની લેવામાં આવે તો પણ. ચાલો જોઈએ કે શું એવું હતું. એ સુસ્થાપિત છે કે કુદરતી ન્યાયને કોઈ કડક ફોર્મ્યુલામાં મૂકી શકાય નહીં; તેના નિયમો મુર્ત સ્વરૂપના નથી અને તે કેસ થી કેસ અને એક તથ્ય-પરિસ્થિતિથી બીજી પરિસ્થિતિમાં ભિન્ન હોય છે. જોવાની બાબત માત્ર એટલી જ છે કે કોઈને નોટિસ આપવામાં આવે તે પહેલાં કોઈ પ્રતિકૂળ દીવાની પરિણામો ન આવે કે જે પરિણામ આવશે જો તે ચૂક પ્રત્યે ધ્યાન નહીં આપે, જેના કારણે જાણીતી કાર્યવાહીની પરિકલ્પના કરવામાં આવી છે. નોટિસનું કોઈ ચોક્કસ સ્વરૂપ કાયદાની માંગ નથી: બધું કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધાર રાખશે."

૩૬. 'ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કોમર્શિયલ કંપની લિમિટેડ, કલકત્તા અને અન્ય વિરુદ્ધ ધ કલેક્ટર ઓફ કસ્ટમ્સ' ના કેસમાં, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે કાયદામાં નોટિસ આપવાની જોગવાઈ હોય કે ન હોય, અર્ધ-ન્યાયિક સત્તામંડળ (quasi-judicial authority) માટે સંબંધિત વ્યક્તિઓને નોટિસ જારી કરવી અનિવાર્ય છે, જેમાં એવા સંજોગોનો ખુલાસો કરવો જરૂરી છે કે જેના હેઠળ તેમની સામે કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી રહી છે; આમ કરવામાં નિષ્ફળ જવાય તો એવું તારણ નીકળશે કે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો ભંગ થયો છે. આ જ બાબતને સમર્થન આપતા નીચે મુજબના ચુકાદાઓ છે:

- a) યુ.ઓ.આઈ. અને અન્ય વિરુદ્ધ મધુમિલન સિન્ટેક્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને અન્ય
- b) મોરારજી ગોકુલદાસ બી એન્ડ ડબ્લ્યુ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુ.ઓ.આઈ. અને અન્ય
- c) મેટલ ફોર્જિંગ્સ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુ.ઓ.આઈ. અને અન્ય
- d) યુ.ઓ.આઈ. અને અન્ય વિરુદ્ધ ટાટા ચોડોગાવા લિમિટેડ અને અન્ય

૩૭. તેથી, અમે એવું ઠરાવવા તરફ ઢળીએ છીએ કે, આ કિસ્સામાં એક્ટની કલમ ૧૧-એ લાગુ પડે છે કે નહીં તે બાબતથી પર રહીને, વસૂલાતનો હુકમ પસાર કરતા પહેલા ડેપ્યુટી કમિશનર દ્વારા કારણ દર્શાવ નોટિસ (show-cause notice) જારી કરવી આવશ્યક હતી.

૩૮. પરંતુ બાબત અહીં પૂરી થતી નથી. જ્યારે સાંભળવાના અધિકાર ('audi alteram partem') ના સિદ્ધાંત પરનો કાયદો ઉપરોક્ત રીતે આગળ વધ્યો છે, ત્યારે જ અદાલતોએ વારંવાર એવું પણ અવલોકન કર્યું છે કે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો ખૂબ જ લવચીક (flexible) સિદ્ધાંતો છે. તેમને કોઈ કડક ફોર્મ્યુલા (straight-jacket formula) માં લાગુ કરી શકાય નહીં. આ બધું બજાવવામાં આવતા કાર્યોના પ્રકાર અને જે હદ સુધી વ્યક્તિ પ્રભાવિત થવાની શક્યતા છે તેના પર નિર્ભર કરે છે. આ કારણોસર, અમુક સંજોગોમાં ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોના કેટલાક અપવાદો લાગુ કરવામાં આવ્યા છે. ઉદાહરણ તરીકે, અદાલતોએ ઠરાવ્યું છે કે વ્યક્તિને રજૂઆત કરવાની મંજૂરી આપવી પૂરતી રહેશે અને તમામ કિસ્સાઓમાં મૌખિક સુનાવણી જરૂરી ન હોઈ શકે, જો કે કેટલીક

બાબતોમાં, કેસના સ્વરૂપના આધારે, માત્ર સંપૂર્ણ મૌખિક સુનાવણી જ નહીં પરંતુ સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ (cross-examination) પણ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું આવશ્યક પાસું ગણવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે, શિસ્ત વિષયક પગલાં દ્વારા મોટી સજા સંબંધિત નોકરીની બાબતોમાં, શરત ખૂબ જ કડક હોય છે અને વૈધાનિક નિયમો હેઠળ સંપૂર્ણ તક આપવાની પરિકલ્પના કરવામાં આવી છે. બીજી બાજુ, એવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં આરોપની કબૂલાત કરવામાં આવી હોય, આવી કોઈ ઔપચારિક તપાસ યોજવામાં ન આવી હોય તો પણ, આવી કબૂલાતના આધારે આપ આવેલી સજાને બહાલ રાખવામાં આવે છે. આ જ કારણસર, અમુક સંજોગોમાં, નિર્ણય લીધા પછીની સુનાવણી (post-decisional hearing) ને પણ ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવી છે. વધુમાં, અદાલતોએ ઠરાવ્યું છે કે અમુક સંજોગોમાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો સમય, સ્થળ, આશંકિત અશાંતિ કે ભય વગેરે જેવા વિવિધ પરિબલોના કારણે બાકાત પણ થઈ શકે છે.

૩૯. વર્તમાન કેસમાં આપણે આ પાસાઓ સાથે સંબંધ નથી કારણ કે આ મુદ્દો પગલાં લેતા પહેલા નોટિસ આપવા સાથે સંબંધિત છે. કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને કડક ફોર્મ્યુલામાં લાગુ કરી શકાય નહીં તેના પર ભાર મૂકતી વખતે, ઉપરોક્ત ઉદાહરણો આપવામાં આવ્યા છે. અમે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના પાલનના ન્યાયશાસ્ત્રીય આધાર પર પ્રકાશ પાડ્યો છે જે કાર્યરીતિગત નિષ્પક્ષતા (procedural fairness), સામાન્ય સામાજિક ધ્યેયો તરફ દોરી જતા પરિણામોની ચોકસાઈ વગેરેના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે. તેમ છતાં, એવી પરિસ્થિતિઓ હોઈ શકે છે કે જ્યાં કોઈ કારણસર – કદાચ વ્યક્તિ સામેના પુરાવા અત્યંત મજબૂત માનવામાં આવતા હોય – એવું અનુભવાય કે નિષ્પક્ષ

સુનાવણીથી 'કોઈ તફાવત પડશે નહીં' – એટલે કે સુનાવણી નિર્ણય લેનાર દ્વારા પહોંચેલા અંતિમ નિષ્કર્ષને બદલશે નહીં – તો સુનાવણી પૂરી પાડવાની કોઈ કાનૂની ફરજ ઊભી થતી નથી. આ પ્રકારના અભિગમને 'મલોચ વિરુદ્ધ અબરડીન કોર્પોરેશન' ના કેસમાં લોર્ડ વિલ્બરફોર્સ દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું, જેમણે કહ્યું હતું કે:

(WLR p. 1595 : All E R p. 1294) 'કાર્યપદ્ધતિનો ભંગ... અદાલતોમાં કોઈ ઉપાય (remedy) આપી શકતો નથી, સિવાય કે તેની પાછળ કોઈ એવી સબળ બાબત હોય જે આ નિષ્ફળતાના કારણે ગુમાવવી પડી હોય. કોર્ટ નિર્થક કાર્ય કરતી નથી'.

આ ટિપ્પણીઓ પર આધાર રાખીને, 'સિનામોન્ડ વિરુદ્ધ બ્રિટિશ એરપોર્ટ્સ ઓથોરિટી' ના કેસમાં બ્રેન્ડન એલ.જે. એ અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે: (WLR p. 593 : All ER p. 377) '... રજૂઆતો કરવાની તક ન આપવા બદલ કોઈ ફરિયાદ કરી શકે નહીં જો આવી તક તેના માટે કંઈપણ ઉપયોગી નીવડી ન હોય'. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, નિષ્પક્ષ કાર્યપદ્ધતિઓ કોઈ હેતુ સર કરતી હોય તેમ જણાતું નથી કારણ કે વ્યક્તિને આવું વર્તન આપ્યા વિના પણ 'યોગ્ય' પરિણામ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

૪૦. આ સંબંધમાં, આપણે એક અન્ય અપવાદની નોંધ લેવાની જરૂર છે જે અદાલતો દ્વારા ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત માટે ઘડી કાઢવામાં આવ્યો છે. જો કોર્ટ દ્વારા એવું જણાય કે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો ભંગ થયો છે, તો પણ અદાલતોએ ઠરાવ્યું છે કે એવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં સુનાવણી ન આપવાથી જે વ્યક્તિ સામે

પગલાં લેવામાં આવ્યા છે તેને કોઈ અન્યાય/પૂર્વગ્રહ થયો નથી, ત્યાં કાર્યવાહી રદ કરવી અને પ્રક્રિયાગત આવશ્યકતાનું પાલન કર્યા પછી નવો નિર્ણય લેવા માટે સત્તામંડળને બાબત પરત મોકલવી જરૂરી ન હોઈ શકે. તેથી, કુદરતી ન્યાયના કોઈ પાસાનો દરેક ભંગ એવા નિષ્કર્ષ તરફ લઈ જઈ શકતો નથી કે પસાર કરાયેલો હુકમ હંમેશા અકૃત અને રદબાતલ છે. હુકમની કાયદેસરતાનો નિર્ણય 'અન્યાય/પૂર્વગ્રહ'ની કસોટી પર કરવાનો રહેશે. અંતિમ કસોટી હંમેશા એક જ હોય છે, એટલે કે પૂર્વગ્રહની કસોટી અથવા નિષ્પક્ષ સુનાવણીની કસોટી."

૧૯. આમ, દરેક કેસની હકીકતોમાં, અદાલતે એ નિશ્ચિત કરવાનું રહે છે કે પડકારવામાં આવેલો નિર્ણય લેતી વખતે કુદરતી ન્યાયનું ઉદ્ધંધન થયું છે કે નહીં. અરજદાર દ્વારા એનેક્સચર-A પર મૂકવામાં આવેલા તારીખ ૧૫.૨.૨૦૧૬ ના પત્ર વ્યવહાર દ્વારા, જે પરીક્ષા નિયામક દ્વારા તેમને સંબોધવામાં આવ્યો હતો, અરજદારને સુચિત કરવામાં આવ્યા હતા કે તેમની પરીક્ષાનું પરિણામ અનામત રાખવામાં આવ્યું છે અને તેમને ૨૪.૨.૨૦૧૬ ના રોજ એટલે કે આશરે સાત દિવસના સમયગાળા પછી કમિટી સમક્ષ ઉપસ્થિત રહેવા માટે જણાવવામાં આવ્યું હતું. રજિસ્ટ્રારને સંબોધિત તારીખ ૨૪.૨.૨૦૧૬ ના પોતાના પત્રમાં અરજદારે જણાવ્યા મુજબ (જે તેમનો ખુલાસો હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે), કમિટી દ્વારા અરજદારને તેમની ઉત્તરવહીના પાના ૨૩ અને ૨૪ વિશે પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા અને તેમણે પ્રશ્નોના જવાબો આપ્યા હતા. તેમણે જણાવ્યું હતું કે સામાવાળા યુનિવર્સિટીમાં કાચું કામ ક્યાં કરવું તે અંગે કોઈ લેખિત જોગવાઈ નથી. ત્યારબાદ તેમણે પોતાનો તૈયાર કરેલો બચાવ રજૂ કર્યો અને જણાવ્યું કે ઘણી યુનિવર્સિટીઓમાં સ્પષ્ટ માર્ગદર્શિકા છે કે કાચું કામ છેલ્લા પાના પર કરવું જોઈએ અને તેને ચેકી નાખવું જોઈએ. પોતાના બચાવમાં, તેમણે તેમના ખુલાસામાં વધુમાં ઉમેર્યું

કે પાનું ૨૪ લખતી વખતે સતત ઘસાતું હતું અને લખવા માટે અયોગ્ય હતું.

૨૦. એ નોંધવું જરૂરી છે કે જ્યારે અરજદારે કયા ચોક્કસ હેતુ માટે પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કર્યો હતો તે શોધી કાઢવા માટે કમિટી જરૂરી હતી, ત્યારે અરજદારને કાચું કામ કરવા માટે તેમણે પાના ૨૩ ની પસંદગી શા માટે કરી તેનો ખુલાસો કરવાની તક આપવી જરૂરી હતી. આ એવો કેસ ન હતો કે જ્યાં અરજદાર પર અન્ય ગેરરીતિ કરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય કે જેમાં આવી ગેરરીતિના આરોપોના તેમના ખુલાસા માટે નોટિસ જારી કરવાની જરૂર પડે. શ્રી સંજલવાલા જો કે એવું સબમિટ કરશે કે કમિટી દ્વારા અરજદારને માત્ર પોતાની સમક્ષ બોલાવવાની અને આકસ્મિક રીતે તેમને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછવાની તથા તેમના ભૂતકાળના રેકૉર્ડ ધ્યાનમાં લેવાની અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાના સ્વરૂપથી તેમને ભારે અન્યાય/પૂર્વગ્રહ થયો છે કારણ કે તેમની સામેના આરોપોથી તેમને માહિતગાર કર્યા વિના જ તેમને ગંભીર સજા કરવામાં આવી છે. તેથી, શ્રી સંજલવાલાએ સામાવાળાઓને આ બાબત પુનઃ મોકલવા વિનંતી કરી જેથી અરજદાર સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપોનો ખુલાસો કરવા માટે તેમને પૂરતી તક મળી રહે. જો કે, કોર્ટને જણાય છે કે કમિટી દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસના સ્વરૂપમાં, એવું કહી શકાય નહીં કે કુદરતી ન્યાયના નિયમોનો ભંગ થયો હતો. જો કમિટીએ અરજદારને કાચા કામ માટે પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કરવા સંબંધિત પૂછપરછ કરવા માટે બોલાવ્યા હોય અને જો અરજદાર કાચું કામ કરવા માટે પાના ૨૩ ના ઉપયોગનો અસરકારક રીતે ખુલાસો કરી શક્યા હોત, તો એવું કહી શકાય કે જ્યારે કમિટીએ પાના ૨૩ પર અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી લખાણની પદ્ધતિને ધ્યાનમાં રાખીને પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો ત્યારે અરજદારને કોઈ અન્યાય થયો ન હતો.

૨૧. નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે 'ધરમપાલ સત્યપાલ લિમિટેડ' (સુપ્રા) ના કેસમાં અવલોકન

કર્ચુ છે તેમ, કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો ખૂબ જ લવચીક છે અને તેને કોઈ કડક ફોર્મ્યુલામાં લાગુ કરી શકાય નહીં. તે બજાવવામાં આવતા કાર્યોના પ્રકાર અને જે હદ સુધી વ્યક્તિ પ્રભાવિત થવાની શક્યતા છે તેના પર નિર્ભર કરે છે. જો સુનાવણી ન આપવાથી જે વ્યક્તિ સામે પગલાં લેવામાં આવ્યા છે તેને કોઈ અન્યાય/પૂર્વગ્રહ ન થયો હોય તો કાનૂની કાર્યવાહી રદ કરવી અને સત્તામંડળને નવો નિર્ણય લેવા માટે બાબત પરત મોકલવી જરૂરી ન હોઈ શકે. તેથી, કુદરતી ન્યાયના પાસાનો દરેક ભંગ એવા નિષ્કર્ષ તરફ લઈ જઈ શકતો નથી કે પસાર કરાયેલો હુકમ હંમેશા અકૃત અને રદબાતલ છે અને હુકમની કાયદેસરતાનો નિર્ણય પૂર્વગ્રહ/અન્યાયની કસોટી પર કરવાનો રહેશે. અંતિમ કસોટી હંમેશા એક જ હોય છે એટલે કે અન્યાયની કસોટી અથવા નિષ્પક્ષતાની કસોટી. જે વ્યક્તિ સામે પગલાં લેવામાં આવ્યા છે તેને કોઈ અન્યાય થયો છે કે કેમ તે ધ્યાનમાં રાખીને કેસને પુનઃ મોકલવામાં કોઈ હેતુ સર થશે કે કેમ તે વિચારવાનું કોર્ટ માટે હંમેશા ખુલ્લું છે.

૨૨. હસ્તગત કેસમાં, શિસ્ત સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતા, કોર્ટને જણાય છે કે કમિટી દ્વારા અરજદારને તેની સમક્ષ હાજર થવાની અને પાના ૨૩ ના ઉપયોગ વિશે ખુલાસો કરવાની તક આપવી એ કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું પૂરતું પાલન હતું. અરજદાર કાયા કામ માટે છેલ્લા પાનાના ઉપયોગ માટે અન્ય યુનિવર્સિટીઓની માર્ગદર્શિકાનો ઉલ્લેખ કરી શક્યા અને ઉત્તરવહીનું છેલ્લું પાનું ન હોવા છતાં પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કરવાનો તેમનો ખુલાસો દર્શાવે છે કે કમિટી સમક્ષ હાજર રહેવાની જાણ કરાયા પછી તેમની પાસે ઉપલબ્ધ સમય દરમિયાન, તેમણે કમિટી દ્વારા પૂછવામાં આવનારા સંબંધિત પ્રશ્નો પર પોતાની તૈયારી કરી લીધી હતી. તેથી, આ એક એવો કેસ છે જ્યાં કોર્ટને જણાય છે કે શિસ્ત સમિતિ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસના વિષય પર અરજદાર પાસે કમિટી સમક્ષ પોતાનો બચાવ કરવાની નિષ્પક્ષ તક

હતી.

૨૩. અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટોએ જો કે સબમિટ કર્યું હતું કે પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કરીને અરજદાર દ્વારા પોતાની ઓળખ છતી કરવાનો આ કેસ નથી કે પરીક્ષા માટે યુનિવર્સિટી દ્વારા જારી કરાયેલી સૂચનાઓના ભંગનો આ કેસ નથી.

૨૪. ઉત્તરવહી સાથે જોડેલી સૂચનાઓ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"(૧) બંને બાજુ લખવું, જો જરૂરી હોય તો કાચું કામ ડાબી બાજુએ અને માત્ર પેન્સિલથી કરવું. (૨) ઉત્તરવહીના મુખપૃષ્ઠ પર તમારો પરીક્ષા બેઠક ક્રમાંક, પરીક્ષાનું નામ, પરીક્ષાની તારીખ અને કેન્દ્ર, પ્રશ્નપત્રનો વિષય, પેપર અને/અથવા વિભાગનો નંબર અને જવાબોની ભાષા લખવી. (૩) તમારી ઉત્તરવહીના કોઈપણ ભાગમાં તમારું નામ લખવું નહીં અથવા ઓળખનું કોઈ નિશાન મૂકવું નહીં. જવાબ લખવા માટે (મથાળા સહિત) માત્ર કાળી/વાદળી શાહીનો જ ઉપયોગ કરવો. જો તમારે પેન બદલવી પડે, તો તમારે તમારા બ્લોક સુપરવાઈઝરને જાણ કરવી જોઈએ અને જે જગ્યાએથી પેન બદલાઈ હોય ત્યાં ઉત્તરવહી પર તેમની સહી મેળવવી જોઈએ. (૪) પૂરી પાડવામાં આવેલી ઉત્તરવહીમાંથી કોઈ પણ પાનું ફાડવું નહીં. (૫) આપ પૂરી પાડવામાં આવેલી તમામ ઉત્તરવહીઓ, પછી તે લખેલી હોય કે કોરી હોય, પરત આપવાની રહેશે. (૬) આ ઉત્તરવહીઓના ગુણ (marks) ના કોલમમાં અથવા પ્રશ્નપત્ર પર કાંઈ પણ લખવું નહીં. (૭) દરેક વિભાગનો જવાબ અલગથી (અલગ ઉત્તરવહીમાં) આપવો. ખોટી ઉત્તરવહીમાં લખેલા જવાબની તપાસ કરવાની જવાબદારી પરીક્ષકો લેતા નથી, એક જ પેપર, વિભાગ અને પ્રશ્નના સંબંધિત તમામ ઉત્તરવહીઓને નવા પાના પર એકસાથે બાંધવી, જવાબ લખવાનું શરૂ કરતા પહેલા હાસિયામાં પ્રશ્ન નંબર લખવો. (૮) પરીક્ષા ખંડમાં લખાણ સામગ્રી, સ્ટેન્સિલ, ગાણિતિક સાધનો વગેરે અને પેજર, ડિજિટલ ડાયરી અને સેલ્યુલર

મોબાઈલ ફોનની આપ-લે કરવાની સખત મનાઈ છે. (૧૦) પ્રશ્નપત્રનું વિતરણ થયાના એક કલાક સુધી તમને પરીક્ષા ખંડ છોડવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે નહીં. (૧૧) જો તમને કંઈપણ જોઈતું હોય, તો તમારા સુપરવાઈઝરને વિનંતી કરો પરંતુ કોઈપણ સંજોગોમાં તમારી સીટ છોડશો નહીં. છેલ્લી દસ મિનિટ દરમિયાન, તમને ખંડ છોડવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં. (૧૨) જો તમે નીચે મુજબના કૃત્યો કરશો તો તમને તાત્કાલિક બહાર કાઢવામાં આવશે (Expelled) અને તમારા નામની યુનિવર્સિટીમાં જાણ કરવામાં આવશે: (a) પરીક્ષા ખંડમાં કોઈ પુસ્તક, નોટ્સ અથવા કાચું લખાણ ધરાવતો કાગળ લાવવો. (b) પરીક્ષા ખંડમાં હોય ત્યારે અન્ય કોઈ ઉમેદવાર સાથે વાત કરવી અથવા અન્ય કોઈ રીતે સંપર્ક કરવો. (૧૩) પરીક્ષા પૂરી થવાની દસ મિનિટ પહેલાં ચેતવણીની બેલ આપવામાં આવશે, બીજી બેલ વખતે, તમારે લખવાનું બંધ કરવું જ જોઈએ અને સુપરવાઈઝરને તમારી ઉત્તરવહી સોંપવા માટે તૈયાર રહેવું જોઈએ, સુપરવાઈઝર દ્વારા તમારી તમામ ઉત્તરવહીઓ એકત્રિત ન થાય ત્યાં સુધી તમારે તમારી સીટ છોડવી નહીં. (૧૪) પરીક્ષા ખંડમાં ધૂમ્રપાન કરવાની મનાઈ છે. (૧૫) જે ઉમેદવારો સૂચિત સમય સુધીમાં પોતાની બેઠક પર નહીં હોય તેઓને, સામાન્ય નિયમ મુજબ, પરીક્ષામાં બેસવા દેવામાં આવશે નહીં. જો કે, સિનિયર સુપરવાઈઝર તેમની વિવેકબુદ્ધિથી એવા લોકોને પ્રવેશ આપી શકે છે જેઓ તેમને વિલંબ માટે સંતોષકારક કારણ આપે છે. (૧૬) ઉત્તરવહીની દરેક લાઈન પર લખવું ફરજિયાત છે.

નોંધ: સિનિયર અથવા જુનિયર સુપરવાઈઝર દ્વારા જારી કરાયેલી સૂચનાઓનું અનાદર કરનાર અથવા ઉદ્ભૂત કે અનાદરપૂર્ણ ગેરવર્તણૂક માટે દોષી ઠરેલ ઉમેદવાર તાત્કાલિક બરતરફ/બહાર કાઢવા માટે પાત્ર છે."

૨૫. સૂચના નંબર ૧ મુજબ, જો વિદ્યાર્થીને કાચું કામ કરવું જરૂરી જણાય, તો આપું કાચું કામ ડાબી બાજુએ અને માત્ર પેન્સિલથી કરવાનું રહેશે. સૂચના નંબર ૩ મુજબ,

વિદ્યાર્થીએ તેની ઉત્તરવહીના કોઈપણ ભાગમાં પોતાનું નામ લખવું નહીં અથવા ઓળખનું કોઈ નિશાન મૂકવું નહીં. વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટોએ દલીલ કરી હતી કે કાયું કામ કરવાના હેતુ માટે, સૂચના નંબર ૧ ગૂંચવણભરી હતી અને સામાન્ય રીતે, વિદ્યાર્થી દ્વારા ઉત્તરવહીના છેલ્લા પાના પર કાયું કામ કરવામાં આવતું હોવાથી, જે અન્ય યુનિવર્સિટીઓ દ્વારા પણ મંજૂર કરવામાં આવે છે, અરજદાર દ્વારા ઉત્તરવહીના પાના નંબર ૨૩ પર કાયું કામ કરવામાં આવ્યું તેને સૂચના નંબર ૧ નો ભંગ કહી શકાય નહીં. જો કે, એ વાત અવિવાદિત છે કે અરજદારે પાના નંબર ૨૩ પર લખવા માટે પેન્સિલના બદલે પેનનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આમ, યુનિવર્સિટી દ્વારા જારી કરાયેલી સૂચનાનો ભંગ થયો હતો. જો પાના નંબર ૨૩ ના ઉપયોગના સંદર્ભમાં આ ભંગની અને પાના નંબર ૨૪ નો ઉપયોગ ન કરવા માટેના તેમના ખુલાસાની ચકાસણી કરવામાં આવે, તો એવું જણાય છે કે અરજદારે "કાયું કામ"ના મથાળા હેઠળ શબ્દો મૂક્યા હતા અને કોઈ હેતુથી તેના પર ચેકો મારી દીધો હતો. આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે અરજદારે કમિટી સમક્ષ બિન-ટકાઉ ખુલાસો રજૂ કર્યો છે કે પાનું ૨૪ સતત ઘસાતી સ્થિતિમાં હતું અને લખવા માટે અયોગ્ય હતું. એવું જણાય છે કે આ ખુલાસો અરજદાર દ્વારા પાના ૨૩ ના ઉપયોગને વાજબી ઠેરવવા માટે ઘડી કાઢવામાં આવેલો વિચાર અથવા ઉપજાવી કાઢેલી થીયરી હતી, જેને શિસ્ત સમિતિ દ્વારા અરજદાર દ્વારા પોતાની ઓળખ છતી કરવાના કૃત્ય તરીકે માનવામાં આવ્યું છે. કોર્ટને જણાય છે કે પાનું ૨૪ એ પાના ૨૩ ની પાછળની બાજુ છે. દરેક ઉત્તરવહીના પાના ૨૩ અને ૨૪ બંને સારી સ્થિતિમાં જોવા મળે છે અને અરજદાર પાસે એવું કહેવા માટે કોઈ કારણ ન હતું કે પાનું ૨૪ ઘસાતી સ્થિતિમાં હતું. પાનું ૨૪ ઉત્તરવહીનું છેલ્લું પાનું છે અને તેથી, જ્યારે પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કાયું કામ કરવા માટે શક્ય હતો, તો જો કાયું કામ કરવું જરૂરી જ હતું તો પાના ૨૪ નો પણ એટલી જ રીતે કાયું કામ કરવા માટે ઉપયોગ કરી શકાયો હોત.

૨૬. વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી સંજલવાલાએ જો કે સબમિટ કર્યું હતું કે માત્ર અરજદારે કાચું કામ કરવા માટે પાના ૨૪ નો ઉપયોગ ન કરવા માટે ખુલાસો આપ્યો હોવાથી, તેમના દ્વારા પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કરવા માત્રથી તેમની ઓળખ છતી કરવાનો કેસ બની જતો નથી. શ્રી સંજલવાલાએ સબમિટ કર્યું કે શંકા એ પુરાવાનું સ્થાન લઈ શકે નહીં અને માત્ર શંકાના આધારે, અરજદાર પર તેમનું પરિણામ રદ કરવાની અને તેમને અન્ય કોઈ પરીક્ષામાં બેસતા અટકાવવાની સખત સજા લાદી શકાય નહીં. કોર્ટને જો કે જણાય છે કે અરજદારે પાનું ૨૪ કોરું રાખ્યું હતું અને તેના પર કોસ માર્ક (ચેકો) મૂક્યો હતો. પાના ૨૩ પર, અરજદારે "કાચું કામ" ના મથાળા હેઠળ લાઈન દોરી હતી અને અરજદારે સદર મથાળા હેઠળ કેટલાક શબ્દો મૂક્યા હતા અને પછી તેના પર કોસ માર્ક મૂક્યો હતો. કમિટી દ્વારા એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે તેણે પરીક્ષાના તમામ વિષયોની અન્ય તમામ ઉત્તરવહીઓની ચકાસણી કરાવી હતી, અને તેમાંથી માત્ર અરજદારની ઉત્તરવહીઓ જ પાના ૨૪ ને કોરું રાખીને પાના ૨૩ પર કાચા કામના મથાળા હેઠળ કાચું કામ કરેલી મળી આવી હતી અને અન્ય કોઈ વિદ્યાર્થીએ કાચું કામ કર્યું ન હતું અથવા કાચા કામ માટે ઉત્તરવહીના કોઈ પાનાનો ઉપયોગ કર્યો ન હતો. અરજદારની ઉત્તરવહીઓની ચકાસણી કરતી વખતે શિસ્ત સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલા આવા વિચારણા પરથી, જ્યારે પાનું ૨૪ ઘસાતી સ્થિતિમાં હોવાના આધાર પર પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કરવા અને પાના ૨૪ નો ઉપયોગ ન કરવા અંગેના અરજદારના ખુલાસાના સંદર્ભમાં જોવામાં આવે, તો એવું જણાશે કે શિસ્ત સમિતિ એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે સંપૂર્ણપણે સંતોષ અનુભવતી હતી કે અરજદારે ચોક્કસ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરીને પોતાની ઓળખ છતી કરી હતી. અદાલત શિસ્ત સમિતિ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા આવા સંતોષ અને તારણ પર અપીલમાં બેસવા માંગતી નથી, જેમાં ૧૫ થી ઓછા વિદ્વાન સભ્યો ન હતા. જો કાચું કામ કરવા માટે ઉત્તરવહીના પાનાનો ઉપયોગ કરવાની સૂચના અરજદાર દ્વારા ગૂંચવણભરી માનવામાં આવી હોય, તો પણ ઓછામાં ઓછી માત્ર

પેન્સિલમાં જ કાચું કામ કરવાની સૂચના સ્પષ્ટ હતી અને જરાય ગૂંચવણભરી ન હતી. પેન્સિલનો ઉપયોગ કરવાને બદલે પેનનો ઉપયોગ કરીને કાચું કામ કરવા માટે અરજદાર દ્વારા કોઈ ખુલાસો આપવામાં આવ્યો નથી, સિવાય કે વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટો દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી હતી કે પરીક્ષા ખંડમાં સુપરવાઈઝર દ્વારા આપવામાં આવેલી સૂચના મુજબ, જો કોઈ ચોક્કસ પ્રશ્નનો જવાબ આપતી વખતે જરૂર હોય તો માત્ર આકૃતિ દોરવા માટે જ પેન્સિલનો ઉપયોગ કરવાનો હતો. જ્યારે કાચું કામ કરવા માટે માત્ર પેન્સિલનો જ ઉપયોગ કરવાની ચોક્કસ લેખિત સૂચના હતી, તો મૌખિક સૂચના તેનાથી વિપરીત હોઈ શકે નહીં અને તેથી, પેન્સિલનો ઉપયોગ ન કરવો અને પાના ૨૩ પર કાચા કામના મથાળા હેઠળ કેટલાક શબ્દો લખવા માટે પેનનો ઉપયોગ કરવો અને બંને પાના સારી સ્થિતિમાં હોવા છતાં પાના ૨૪ ને કોરું છોડી દેવું એ યુનિવર્સિટીની પરીક્ષા માટેની સૂચનાઓનો ભંગ કરીને પોતાની ઓળખ છતી કરવા માટે અરજદાર દ્વારા ચોક્કસ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવાની ચુકિત તરીકે યોગ્ય રીતે લેવામાં આવ્યું હતું.

૨૭. 'સેક્રેટરી, તમિલનાડુ પબ્લિક સર્વિસ કમિશન વિરુદ્ધ એ.બી. નટરાજન અને અન્ય' ના કેસમાં, જે AIR ૨૦૧૫ SC ૧૭૬ માં અહેવાલ થયેલ છે, નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે ફકરા ૧૩ થી ૧૮ માં આ મુજબ ઠરાવ્યું છે અને અવલોકન કર્યું છે:

"૧૩. એ સ્વીકાર્ય હકીકત છે કે ઉમેદવારો દ્વારા તેમની ઉત્તરવહીઓમાં ગંભીર અનિયમિતતાઓ આચરવામાં આવી હતી. જો કોઈ ઉત્તરવહીઓ લખવા માટે ઉમેદવારોને આપવામાં આવેલી સૂચનાઓ જુએ તો, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે તેમને અસ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે તેમણે માત્ર વાદળી, વાદળી-કાળી અથવા કાળી શાહીનો જ ઉપયોગ કરવાનો રહેશે અને તેમણે માત્ર ફાઉન્ટેન પેન, સ્ટીલ પેન અથવા બોલપોઈન્ટ પેનનો જ ઉપયોગ કરવાનો હતો. સદર સૂચનાઓ

હોવા છતાં, કેટલાક ઉમેદવારોએ સ્કેચ પેન, પેન્સિલ અને વિવિધ રંગો વાળી પેન અથવા પેન્સિલનો ઉપયોગ કર્યો હતો. વિવિધ રંગો અથવા પેન્સિલના ઉપયોગથી પરીક્ષકને ઉમેદવારની ઓળખ વિશે કંઈક સંકેત મળી શક્યો હોત.

આ હકીકતો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે કાં તો ઉમેદવારો સંપૂર્ણપણે બેદરકાર હતા અથવા તેઓ પરીક્ષકને પોતાના સંબંધમાં કોઈ સંકેત આપવા માંગતા હતા. જો કોઈ ઉમેદવાર નિર્ધારિત લેખન સાધન અને શાહીના રંગ સિવાય અન્ય કોઈ અલગ શાહી કે પેન્સિલની મદદથી પોતાના સંબંધમાં કોઈ સંકેત આપીને પોતાની ઉત્તરવહી લખે છે, તો એવું ચોક્કસપણે ધારી શકાય કે ઉમેદવારે પ્રામાણિકપણે/સદ્ભાવનાપૂર્વક કાર્ય કર્યું નથી.

૧૪. એવી ચોક્કસ સૂચના હતી કે ઉમેદવારોએ ઉત્તરવહીઓનું લખાણ પ્રથમ પાનાથી શરૂ કરવાનું રહેશે અને કોઈ પણ પાનું કોરું રાખવું જોઈએ નહીં. સદર સ્પષ્ટ સૂચના હોવા છતાં, કેટલાક ઉમેદવારોએ કેટલાક પાના કોરા રાખ્યા અને સૌથી વધુ આશ્ચર્યજનક બાબત એ છે કે કેટલાક ઉમેદવારોએ, આખું પાનું કોરું રાખ્યા પછી એટલે કે પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યા વિના કેટલાક અસંગત શબ્દો અથવા નામો લખ્યા હતા. દાખલા તરીકે, એક કિસ્સામાં આખા પાના પર 'MANI' લખેલું હતું. આ પરીક્ષકને સંકેત આપવા સિવાય કંઈ નથી, જે ચોક્કસપણે મંજૂર નથી.

૧૫. ઘણા ઉમેદવારોએ ચોક્કસ ધર્મ સાથે જોડાયેલા શબ્દો અથવા ચિહ્નો લખીને કોઈ ધર્મ સંબંધિત સંકેત આપ્યા હતા. ઉત્તરવહીઓમાં ઉમેદવારે પોતાની ઓળખ અથવા પોતાના સંબંધમાં કોઈ સંકેત આપવાનો હોતો નથી. જો તે તેમ કરે છે, તો તે તેને આપવામાં આવેલી સૂચનાઓનું ઉલ્લંઘન કરે છે જે ગેરવર્તણૂક સિવાય કંઈ નથી.

૧૬. તમામ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં, એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે હંમેશા પ્રયાસ કરવામાં આવે છે કે ઉત્તરવહીઓની તપાસ નિષ્પક્ષ રીતે અને કોઈ પણ પૂર્વગ્રહ વિના કરવામાં આવે. એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે હંમેશા પ્રયાસ કરવામાં આવે છે કે ઉત્તરવહીઓની તપાસ કરનાર વ્યક્તિ સમક્ષ ઉમેદવારની ઓળખ છતી ન થાય જેથી ઉમેદવારની ઓળખ એટલે કે નામ અથવા રોલ નંબર જાહેર ન થાય. દરેક ઉત્તરવહીને એક કોડ નંબર આપવામાં આવે છે. ઉમેદવારને આપવામાં આવેલ રોલ નંબર સામાન્ય રીતે બીજા નંબર દ્વારા બદલવામાં આવે છે જેથી પરીક્ષક પણ ઉમેદવારનો સાચો રોલ નંબર જાણી ન શકે. આ કોઈપણ દ્વારા પરીક્ષકને ઉમેદવારની ઓળખ વિશે કોઈ સંકેત આપવાની શક્યતાને દૂર કરવા માટે કરવામાં આવે છે. પરીક્ષાનું કામ પૂર્ણ થયા પછી, ઉમેદવારનો મૂળ રોલ નંબર ઉત્તરવહી પર અથવા માર્ક્સ આપવાના હેતુથી તૈયાર કરાયેલી શીટ પર મૂકવામાં આવે છે, પરંતુ કોઈપણ સંજોગોમાં, પરીક્ષકોને ઉમેદવાર કે તેની ઓળખ વિશે કંઈપણ જાણવાની પરવાનગી આપવામાં આવતી નથી.

૧૭. જો ઉમેદવારો પરીક્ષક સુધી તે પહોંચાડવાના ઇરાદા સાથે પોતાનું નામ અથવા કોઈ કોડ વર્ડ અથવા કોઈ સંકેત લખીને પોતાના વિશે સંકેતો આપવાનું શરૂ કરે છે, જેથી તેમને કોઈ અયોગ્ય લાભ મળી શકે, તો તે એવી બાબત છે જેને મંજૂરી આપી શકાય નહીં. જો આવા પ્રયાસને મંજૂરી આપવામાં આવે, તો પરીક્ષા કામગીરીની પવિત્રતા જળવાઈ રહેશે નહીં. કોડ નંબર વગેરે આપવા પાછળનો સમગ્ર હેતુ નિષ્ફળ જશે જો આ બધી બાબતોને મંજૂરી આપવામાં આવે કે સહન કરવામાં આવે.

૧૮. સામાન્ય રીતે, એક સીધો અને પ્રામાણિક ઉમેદવાર, જે કોઈપણ ગેરરીતિમાં સામેલ થવા માંગતો નથી, તે ક્યારેય પોતાની ઓળખ છતી કરવાનો અથવા તેની ઉત્તરવહીમાં કોઈ ખાસ નિશાન કરવાનો પ્રયાસ કરશે નહીં. અસામાન્ય અથવા મંજૂર ન હોય તેવું કંઈક કરવા પાછળનો હેતુ પરીક્ષકને ઉમેદવારની ઓળખ વિશેનો સંકેત આપવાનો કહી શકાય. ઉમેદવાર તરફથી આ પ્રકારની કાર્યવાહીને સહન કરી શકાય નહીં જો કોઈ વ્યક્તિ પસંદગીની સ્પર્ધા, ન્યાયી અને પારદર્શક પ્રક્રિયા ઈચ્છતી હોય.

૧૯. હસ્તગત કેસમાં, એ સ્વીકાર્ય હકીકત છે કે પ્રશ્નોના જવાબો આપતી વખતે ઉમેદવારોને આપવામાં આવેલી સૂચનાઓનો ગંભીર ભંગ થયો હતો. જો કે આ તમામ વિગતો વિદ્વાન સિંગલ જજ સમક્ષ મૂકવામાં આવી હતી, વિદ્વાન સિંગલ જજે આ અનિયમિતતાઓને મહત્વ આપ્યું ન હતું અને અરજીઓ ફગાવી દીધી હતી, પરંતુ જ્યારે અપીલ કરવામાં આવી ત્યારે, અમારા મતે, હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે આવી અનિયમિતતાઓનું મહત્વ યોગ્ય રીતે સમજ્યું અને તેમની ઉત્તરવહીઓ લખતી વખતે આવી અનિયમિતતાઓ આચરનારા ઉમેદવારોની પસંદગી રદ કરીને અપીલ ગ્રાહ્ય રાખી. અમારું માનવું છે કે જો શ્રેષ્ઠ ઉમેદવારોની પસંદગીનું કામ સોંપવામાં આવેલી બંધારણીય સંસ્થા દ્વારા આવો કડક અભિગમ અપનાવવામાં ન આવે, તો કમિશન અથવા ઉમેદવારોની યોગ્યતાની ચકાસણી કરવા માટેની આવી અન્ય કોઈપણ સંસ્થા રાખવા પાછળનો સમગ્ર હેતુ નિષ્ફળ જશે. તેથી, અમારું માનવું છે કે અપીલ અદાલત અપીલ ગ્રાહ્ય રાખવામાં અને એવું ઠરાવવામાં સંપૂર્ણપણે વાજબી હતી કે જે તમામ ઉમેદવારોએ ગંભીર અનિયમિતતાઓ આચરી હતી તેઓને પસંદગી પામેલા જાહેર કરી શકાય નહીં."

૨૮. વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી સંજલવાલાએ જો કે સબમિટ કર્યું હતું કે અરજદારનું શૈક્ષણિક કારકિર્દી ઉત્કૃષ્ટ છે અને અરજદાર માટે તેની ઉત્તરવહીઓ કોઈ ચોક્કસ પરીક્ષક દ્વારા તપાસવામાં આવે તે માટે તેની ઓળખ છતી કરવાનું કોઈ કારણ ન હતું. તેમણે સબમિટ કર્યું કે તેમના છેલ્લા સોગંદનામા સાથે, અરજદારે સંબંધિત પરિણામો/પ્રમાણપત્રો રેકૉર્ડ પર મૂક્યા છે જે દર્શાવે છે કે અરજદારની સમગ્ર શૈક્ષણિક કારકિર્દી તેજસ્વી રહી છે.

૨૯. એવું જણાય છે કે શિસ્ત સમિતિએ જાન્યુઆરી, ૨૦૧૫ ના મહિનામાં લેવાયેલી અરજદારની પરીક્ષાની ચાર ઉત્તરવહીઓની પણ ચકાસણી કરી હતી અને અરજદારને બતાવી હતી. શિસ્ત સમિતિને જણાયું કે ઉક્ત પરીક્ષામાં, અરજદારે ચોક્કસ ચિહ્ન સાથે "Ruff" માર્કનો ઉપયોગ કર્યો હતો. શિસ્ત સમિતિને જણાયું કે અરજદાર પરીક્ષાઓમાં પોતાની ઓળખ જાહેર કરવા માટે ચુકિતઓનો ઉપયોગ કરવાની વૃત્તિ ધરાવે છે. શ્રી સંજલવાલાએ સબમિટ કર્યું કે આવું તપાસનો ભાગ ન હતું અને અરજદાર પાસે આવા આરોપનો સામનો કરવાની કોઈ ન્યાયી તક ન હતી. જો કે અરજદારે તેમના ખુલાસાના તળિયે જણાવ્યું હતું કે TY MBBS (Part-1) ની ઉત્તરવહીઓમાં પાના ૨૩ પર, "Ruff Page" લખેલું છે અને કોઈ કાચું કામ કરવામાં આવ્યું નથી. તેમણે વધુમાં ઉમેર્યું છે કે તેમણે પાના ૨૩ પર Ruff Work લખ્યું નથી. 'Ruff' લખવાના સંદર્ભમાં શિસ્ત સમિતિ વિચારણા કરી રહી હતી કે શું સિદ્ધાંતિક પરીક્ષામાં, જ્યારે કોઈ કાચા કામની જરૂર ન હતી, ત્યારે અરજદારે ઉત્તરવહીના પાના ૨૩ પર ચોક્કસ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરીને લખવું એ માત્ર પોતાની ઓળખ છતી કરવાના ઇરાદાથી હોઈ શકે છે. તેથી, જ્યારે કેસની હકીકતોમાં, શિસ્ત સમિતિને સંતોષ થાય છે કે અરજદાર દ્વારા પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કરીને જે કરવામાં આવ્યું છે તે પોતાની ઓળખ છતી કરવા માટે અરજદારનું એક કૃત્ય છે અને જ્યારે તેણે સિંડિકેટને અરજદારનું પરિણામ રદ કરવાની અને શૈક્ષણિક વર્ષ

૨૦૧૫-૧૬ ના બીજા સેમેસ્ટરના અંત સુધી યુનિવર્સિટીની કોઈ પણ પરીક્ષામાં બેસવા પર મનાઈ હુકમ કરવાની સજા લાદવાની ભલામણ કરી છે, ત્યારે શિસ્ત સમિતિની આવી ભલામણને સ્વીકારવાના સિંડિકેટના નિર્ણયમાં ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને હસ્તક્ષેપ કરવાનો રહેતો નથી. વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી સંજયવાલા જો કે વિનંતી કરશે કે અરજદારના તેજસ્વી રેકૉર્ડને ધ્યાનમાં રાખીને, કોર્ટ સામાવાળા યુનિવર્સિટીને અરજદારની ઉત્તરવહીઓ અન્ય યુનિવર્સિટીના અન્ય કોઈ પરીક્ષક દ્વારા તપાસાવવા નિર્દેશ આપે જેથી જાણી શકાય કે અરજદારને આપેલા ગુણ અરજદાર દ્વારા આપવામાં આવેલા જવાબોના સાચા મૂલ્યાંકન પર આપી શકાયા હોત કે નહીં. આવી વિનંતી જો કે સ્વીકારી શકાય નહીં કારણ કે શિસ્ત સમિતિએ અરજદારની ઉત્તરવહીઓની ચકાસણી પર અરજદાર દ્વારા ઓળખ છતી કરવાનો કેસ હોવાનું શોધી કાઢ્યું છે અને અદાલત એનેક્સર D તારીખ ૨૪.૨.૨૦૧૬ ના ખુલાસામાંથી પસાર થતાં જણાશે કે અરજદાર દ્વારા આપવામાં આવેલો ખુલાસો હકીકતમાં શિસ્ત સમિતિ દ્વારા પહોંચેલા સંતોષને સમર્થન આપશે કે કાચું કામ કરવા માટે પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કરવો અને પાનું ૨૪ ઘસાતી સ્થિતિમાં હોવાના આધાર પર તેનો ઉપયોગ ન કરવો એ અરજદારની પોતાની ઓળખ છતી કરવાની યુક્તિ હતી, ખાસ કરીને જ્યારે કાચું કામ કરવાના મથાળા હેઠળ પાના ૨૩ પર લખાણ લખવું અને તેના પર પેનથી X માર્ક મુકવો એ કાચું કામ કરવાની સૂચના નંબર ૧ નો ભંગ હતો. સામાવાળા વતી સોગંદનામા દ્વારા રીટ અરજીના રેકૉર્ડ પર કમિટીનો અહેવાલ મૂકવામાં આવ્યા પછી, અરજદારે રિજોઈન્ડર એફિડેવિટ દાખલ કરીને જણાવ્યું હતું કે યોગ્ય પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવી ન હતી અને ક્ષતિગ્રસ્ત હુકમ માત્ર શંકા અને અટકળો પર આધારિત છે. જો કે, તેઓ એ વાતનો ઇનકાર કરી શક્યા નહીં કે તેઓ ઉત્તરવહીઓના પાના ૨૩ નો ઉપયોગ કરવાના સંબંધમાં શિસ્ત સમિતિ દ્વારા તેમને પૂછાયેલા પ્રશ્નોનો સામનો કરી શક્યા હતા. અરજદારની હાજરીમાં કમિટી દ્વારા જે અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે તે તેના અહેવાલમાં

મૂકવામાં આવ્યું છે. તેથી, અરજદારને શિસ્ત સમિતિના અહેવાલની નકલ ન પૂરી પાડવાથી અરજદારને કોઈ અન્યાય થયો નથી જ્યારે ક્ષતિગ્રસ્ત નિર્ણય માત્ર કમિટીના અહેવાલ પર આધારિત છે. જ્યારે ક્ષતિગ્રસ્ત નિર્ણય શિક્ષણ પદ્ધતિમાં પરીક્ષામાં શિસ્તની અમલવારી માટેનો હોય, ત્યારે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો રહેતો નથી.

૩૦. ઉપર દર્શાવેલા કારણોસર, રીટ અરજી ફગાવી દેવામાં આવે છે. નોટિસ રદ કરવામાં આવે છે. વચગાળાની રાહત રદ કરવામાં આવે છે.

આ તબક્કે, અરજદારના વિદ્વાન એડવોકેટોએ અરજદારને ઉચ્ચ ફોરમ સમક્ષ મામલો લઈ જવા માટે સક્ષમ બનાવવા માટે થોડા સમય માટે વચગાળાની રાહત ચાલુ રાખવા વિનંતી કરી. જો કે, કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને, વિનંતી ફગાવી દેવામાં આવે છે.

એસડી

(સી.એલ.સોની, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.